

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lenča Šuštar

**Diskurz modernega suženjstva – koncept prisilne prostitucije v moških zaporih
Združenih držav Amerike**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lenča Šuštar

Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak

Somentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

**Diskurz modernega suženjstva – koncept prisilne prostitucije v moških zaporih
Združenih držav Amerike**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

ZAHVALA

Ideal teachers are those who use themselves as bridges over which they invite their students to cross, then having facilitated their crossing, joyfully collapse, encouraging them to create bridges of their own.

Nikos Kazantzakis

Posebna zahvala gre profesorici doc. dr. Cirili Toplak za njene uporabne napotke in nasvete,
hitro odzivnost ter nenehno dosegljivost.

The teacher who is indeed wise do not bid you to enter the house of his wisdom but rather lead you to the threshold of your mind.

Khalil Gibran

Iskreno se zahvaljujem tudi profesorju doc. dr. Žigi Vodovniku za njegove ideje in prijazno vodenje skozi celoten proces izdelave diplomskega dela.

Diskurz modernega suženjstva – koncept prisilne prostitucije v moških zaporih Združenih držav Amerike

Diplomsko delo govori o pojavu in razširjenosti spolne viktimizacije v moških zapornih ustanovah Združenih držav Amerike. V diplomskem delu so predstavljeni glavni pojmi zaporniške kulture; zaporniške spolne vloge (wolves, fags); vzroki za spolno viktimizacijo in razlogi za potlačitev spolnih zlorab; motivi, ki agresorje vodijo v izvrševanje spolne viktimizacije in koncept zaporniške prisilne prostitucije. Iz dela so izključeni pojmi zaporniške resocializacije, ženska zaporniška prisilna prostitucija ter vloga zaporniških paznikov in zaporniške uprave, ki bodo popisani v magistrski nalogi. Delo podaja preventivne ukrepe zoper spolne zlorabe in posledične psihične posledice, zaključi pa se s kratkim povzetkom zaporniške spolne viktimizacije v slovenskih zaporih in grobo primerjavo omenjenih ustanov z ameriškimi zaporji. Delo obsega dve hipotezi; prva predpostavlja, da do spolne viktimizacije prihaja zaradi spolnega pomanjkanja in je zavrnjena; druga (ki je potrjena) pa predvideva, da se zapornik v instituciji sooči z racionalno izbiro, ali bo svoje telo žrtvoval za pridobitev varnosti ali pa bo »ponudbo« odklonil in tako utrpel hujše oblike viktimizacije.

Ključne besede: zapor, prisilna prostitucija, žrtve, agresorji, preventiva.

Discourse of modern-day slavery – the concept of forced prostitution in the United States man's prisons

This diploma work deals with the phenomenon and prevalence of sexual victimization in the United States of America man's detention facilities. Presented are the main concepts of prison culture; prison sexual roles (wolves, fags); causes of sexual victimization and reasons for suppression of sexual abuse; motives leading aggressors to perform sexual victimization and the concept of forced prostitution in prison. Terms like prison resocialization, women's forced prostitution and the role of prison guards and prison administration which will be identified in master thesis are excluded from diploma thesis. The work offers prevention measures against sexual abuse and consequent psychological consequences, and finishes with a short summary of sexual victimization in Slovenia's prisons and a rough comparison of those with American prisons. The work includes two hypotheses; the first one suggests that sexual victimization occurs due to sexual deprivation, and has been rejected. The second one (which has been confirmed) suggests that a prisoner in an institution has to make a rational choice between sacrificing his body in order to gain security, and rejecting the "offer" and suffering worse forms of victimization.

Key words: prison, forced prostitution, victims, aggressors, prevention.

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	Opredelitev ciljev preučevanja	6
1.2	Omejitve naloge	7
1.3	Hipotezi	8
1.4	Metode dela	8
1.5	Struktura naloge	9
2	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	10
2.1	Prisilna prostitucija in spolno suženjstvo	10
2.2	Zaporniška stigmatizacija, razvrednotenje in dehumanizacija	10
2.3	Zaporniška socializacija in adaptacija zaporniških norm	12
2.3.1	Zaporniški kodeks in žargon	13
2.4	Zaporniška viktimizacija	14
2.5	Ustava Združenih držav Amerike – 8. in 13. amandma	16
3	SPOLNA HIERARHIJA IN VIKTIMIZACIJA V ZAPORIH	19
3.1	Spolne vloge v zaporih	19
3.1.1	»Wolves«	20
3.1.1.1	Agresivni volkovi	20
3.1.1.2	Neagresivni volkovi	20
3.1.2	»Fags«	21
3.2	Neprostopoljno spolno vedenje – prisilna prostitucija	21
3.3	Manifest dominance avtoritete	26
3.4	Žrtvin upor in udarec nazaj	27
3.5	Razlogi za zamolčane spolne zlorabe zapornikov	29
4	PREVENTIVNI UKREPI ZOPER SPOLNE ZLORABE IN POSLEDICE OMENJENIH	32
4.1	Preventiva spolnih zlorab	32
4.2	Varna območja	34
4.3	Psihične posledice žrtev spolnih zlorab	34
4.3.1	Post-travmatski stres / sindrom travme posilstva	35
4.3.2	Krivda in občutek sramu	35
4.3.3	Sovražnost, jeza in agresivno vedenje	36
5	SPOLNA VIKTIMIZACIJA V SLOVENSКИH ZAPORIH	37
5.1	Primerjava slovenskih in ameriških zapornih ustanov	40
6	ZAKLJUČEK	42
6.1	Verifikacija hipotez	42
7	LITERATURA	45

1 UVOD

Današnja globalna družba je sestavljena iz treh večjih skupin ljudi: tistih, ki se z modernim suženjstvom okoriščajo, tistih, ki predstavljajo aktualne in potencialne žrtve in tistih, ki tovrstna ravnanja obsojamo.

Prisilna prostitucija je le ena niansa v celotnem barvnem spektru modernega suženjstva. V družbi je najbolj prepoznana in obsojana ženska neprostovoljna prostitucija, moško pa se (ne)zavedno potiska na stran. Družba ne ve ali pa noče vedeti, da je tudi moška različica tovrstnih zlorab v porastu, predvsem v zaprtih institucijah, ob omembi katerih samoumevno najprej pomislimo na zapore. V zapornih ustanovah se v sferi prisilne prostitucije navadno zgradi razmerje dominancie enega zapornika nad drugim ali pa dominancie s strani avtoritete nad zapornikom.

Prisilna prostitucija v zapornih ustanovah bo rdeča nit in jedro diplomskega dela. Akterji boja proti tej različici modernega suženjstva se soočajo s številnimi težavami pri seznanjanju družbe s tovrstno tematiko. Najbolj pogosti težavi sta neposlušnost družbe ter neprijavljanje zlorab s strani žrtev, kar vodi v pomanjkljive analize tovrstnih zlorab.

Tema diplomskega dela se mi zdi relevantna in vredna preučevanja iz naslednjih razlogov:

- tovrstna tematika v slovenski literaturi in diplomskih delih še ni bila popisana, zato bi pričujoče diplomsko delo lahko oralo ledino;
- predstavlja zamolčano dejstvo, katerega globino poznajo zgolj žrtve in s katerim bi se morala seznaniti tudi širša družba;
- ima potencial pripomoči k razširitvi obzorij in
- dokazuje, da se tovrstna dejavnost ne odvija zgolj v filmski produkciji in da se je ne sme jemati tako lahkotno in na humoren način.

1.1 Oprelitev ciljev preučevanja

Namen diplomskega dela je predstaviti eno izmed mnogih oblik modernega suženjstva – prisilno prostitucijo, ki je usmerjena v institucijo ameriških moških zaporov.

Omenjeni koncept je bil izbran zaradi svojih prvin, kamor lahko uvrstimo naslednje: stigmatizacija, marginalizacija, dehumanizacija in ker predstavlja tabu temo, pred katero se družba zavestno in brez občutka krivde slepi.

Cilj diplomskega dela je raziskati, zakaj prihaja do tovrstne prisilne prostitucije, kakšni so razlogi zanjo ter kako preventivno ukrepati zoper njo. Cilj diplomskega dela je tudi prepoznati žrtve tovrstnih zlorab in s tem identificirati ključ, po katerem jih agresorji izbirajo, raziskati njihove motive, razložiti, s katerimi posledicami se žrtve soočajo in predstaviti ukrepe in predloge, ki lahko vodijo do preprečevanja tovrstne dejavnosti.

1.2 Omejitve naloge

Opozoriti moram, da se bom v diplomskem delu ukvarjala samo z moško zaporniško prisilno prostitucijo, razlog izpustitve ženske različice je namreč metodološke narave – podatki o tovrstnih spolnih zlorabah so skopi in omejeni. Med razloge lahko prištejem tudi bolj medlo porazdeljeno novodobno hierarhijo zaporniških spolnih vlog žensk in s tem njihov manj slikovit zaporniški žargon¹. Z vidika dostopnih podatkov je za preučevanje tovrstne oblike modernega suženjstva zato bolj zanimivo in relevantno preučevanje moških žrtev.

Zaradi predpisane dolžine bolonjske različice diplomskega dela in s tem ponujene možnosti za preučevanje ožjega področja, kateremu se lahko tako bolj posvetim, sem se odločila iz omenjenega izključiti tudi vlogo zaporniških paznikov in zaporniške uprave². Zavedam se, da ta dva akterja v procesu zaporniške viktimizacije igrata pomembno vlogo (s tako pozitivnimi kot negativnimi prvinami), tako pomembno, da bi opisu vlog, nalog in odnosa lahko namenila celo poglavje, kar pa se ne sklada s prvim stavkom tega odstavka. Dodala bi še rada, da sem sprva imela namen popisati tudi proces zaporniške resocializacije v »zunanjo« družbo, vendar pa sem to misel (iz podobnih razlogov kot izključitev zaporniških paznikov), opustila.

¹ Greer (v Hensley 2002, 24) je predstavila idejo spremembe narave interpersonalnih odnosov med zapornicami in s tem spreminjanje same narave ženskih zaporov skozi čas. Po opravljenih intervjujih z zapornicami je prišla do ugotovitve, da zapornice, za razliko od preteklih študij, niso bile vpletene v nobeno od žargonskih vlog in s tem niso prevzele specifičnih ženskih ali moških lastnosti pri vpletenosti v homoseksualne odnose.

² Zaporniški pazniki in uprava so močno povezani z zaporniki na več ravneh, med katere Hensley (2002, 50) med drugim uvršča: 1. paznike, ki lahko vplivajo na prijave spolnih zlorab s strani zapornikov, vendar pa obstaja tveganje, da žrtev zlorabe ne bo prijavila, če bo imela občutek, da je uprava ne bo jemala resno; 2. upravo, ki lahko vpliva na oblikovanje strategij, s katerimi se bodo morali pazniki odzvati na prijavljeno zlorabo.

Zavedam se, da žrtve neprostitvoljne prostitucije ob aktivnosti le-te doživljajo tako psihične kot fizične zlorabe³, vendar pa se mi je zdelo bolj zanimivo predstaviti psihični vidik zlorab, kar lahko upravičim z domnevo, da je fizični bolj poznan in lažje predstavljen.

Omenjena polja izpuščene ženske zaporniške prisilne prostitucije, vloge zaporniških paznikov in njihovih nadrejenih, procesa ponovne resocializacije v primarno družbo (skupaj s težavami in preprekami, ki pestijo bivše kaznjence), fizičnimi poškodbami kot posledicami spolnih zlorab in morebitne nove ideje, ki se bodo pojavile tekom pisanja diplomskega dela, bom poskušala popisati in obrazložiti v obsežnejši magistrski nalogi.

1.3 Hipotezi

Večina zapornikov je v času prestajanja zaporne kazni prikrajšana za heteroseksualne odnose, posledica česar so lahko alternativne metode doseganja spolnega zadoščenja, med drugimi tudi prisilna homoseksualna aktivnost. Iz te trditve bo izpeljana naslednja hipoteza:

H1: Do prisilne prostitucije v zaporih prihaja zaradi spolne deprivacije.

Del družbe je mnenja, da zaporniki, ki svoje telo zamenjajo za lastno varnost, to počno hote. Drugi del družbe pa tej tezi ugovarja in pravi, da takšna menjava ni sklenjena sporazumno. Ti isti zaporniki v primarni družbi, kjer imajo izbiro, na tak odnos ne bi nikoli pristali (Hensley 2002, 29). Trditev vodi v naslednjo hipotezo:

H2: Prisilna prostitucija v zaporih predstavlja racionalno izbiro zapornika: odločitev za lastno fizično zaščito za ceno spolne zlorabe na eni strani in lastno vitalno ogroženostjo, ki sledi nepristanku na spolno viktimizacijo, na drugi strani.

1.4 Metode dela

V iskanju odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja in podane hipoteze bo uporabljena deskriptivna metoda virov skupaj z analizo primarnih (dokumenti in zakoni), sekundarnih (pregled monografskega gradiva) ter internetnih virov (statistični podatki).

³ Hensley (2002, 75-76) med fizične zlorabe uvršča: krvavitev, poškodbe glave, raztrganine, šok, bruhanje, spolno prenosljive in ostale nalezljive bolezni (HIV/AIDS).

1.5 Struktura naloge

Prvo poglavje diplomskega dela vsebuje teoretično in konceptualno opredelitev temeljnih pojmov in s tem stebrov diplomskega dela. V omenjenem poglavju bodo predstavljeni pomembnejši pojmi, ki bodo odprli pogled na preučevanje zastavljenega raziskovalnega vprašanja s strani žrtve. Identifikacija pojma prisilna prostitucija bo vodila v razlago stigmatizacije, ki doleti vsakega zapornika. Pojem zaporniške socializacije pa bo obrazložil zapornikov trd pristanek na tla s soočenjem nove, zaprte družbe in njegovim prilagajanjem nanjo – zaporniška socializacija in adaptacija novih norm. V tem kontekstu bo obrazložen tudi pojem zaporniške viktimizacije ter ena izmed mnogih interpretacij 8. in 13. amandmaja Ustave Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA).

Drugo poglavje bo natančneje obrazložilo spolno hierarhijo v tej obliki zaprte institucije – kakšne so njene prvine in kako se vloge porazdeljujejo ter povezujejo s procesom spolne viktimizacije v zaporih, kjer bo fokus na neprostovoljnem spolnem vedenju. Predstavljene bodo najpogostejše žrtve in njihovi (ne)uspešni udarci nazaj ter agresorji, ki na žrtve prežijo. Podani bodo tudi razlogi, ki privedejo do prepogostega neprijavljanja spolne viktimizacije žrtev ter vzroki zamolčanih zlorab.

Tretje poglavje bo podalo razloge za spolno viktimizacijo in preventivne ukrepe pred spolnimi zlorabami, ki se jih poslužujejo tako žrtve kot akterji, ki predstavljajo odmevnejši glas, saj navadno glas samih žrtev izzveni. V tem delu bodo popisane tudi najpogostejše psihične posledice, ki pestijo žrtve tovrstnih spolnih zlorab.

Četrto poglavje bo na grobo zajelo problem zaporniške viktimizacije v slovenskih zapornih ustanovah. Namen predzadnjega poglavja je predstavitev podobnosti in razlik med slovenskimi zaporji in ameriškimi različicami zapornih ustanov, za bolj slikovito predstavbo pojava zaporniškega nasilja. Zadnje poglavje bo sestavljeno iz sinteze ugotovitev ter iz verifikacije hipotez.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 Prisilna prostitucija in spolno suženjstvo

Izraz prisilna prostitucija se v splošnem pomenu nanaša na pogoje, kjer je oseba v spolno aktivnost prisiljena s strani druge osebe. Spolno suženjstvo zajema večino oziroma skoraj vse oblike prisilne prostitucije. Izraz prisilna prostitucija se pojavlja v mednarodnih in humanitarnih konvencijah, vendar je premalo razumljen in nedosledno uporabljen (Contemporary Forms of Slavery 1998, 10). O prisilni prostituciji tako govorimo, kadar je oseba prostituirana proti svoji volji oziroma kadar se prostituira pod prisilo ali ustrahovanjem in sodeluje v spolnem aktu v zameno za denar ali plačilo, kjer se plačilo prenese k drugim osebam ali pa ga prejme žrtev prisilne prostitucije. Koncept spolnega suženjstva je tesno povezan s prisilno prostitucijo, vendar pa gre za pojem, ki ga moramo ločevati od spolnega izkoriščanja. V tem primeru ne gre za finančne koristi, pač pa zgolj za uvedbo absolutnega nadzora ali moči ene osebe nad drugo. Spolno suženjstvo krši temeljne človekove pravice, utemeljene v Mednarodni listini o človekovih pravicah (Abolishing Slavery and its Contemporary Forms 2002, 31-33).

2.2 Zaporniška stigmatizacija, razvrednotenje in dehumanizacija

Zaradi različnih oblik zaporniške stigmatizacije se z njo sreča skoraj vsak zapornik. Zavedati se je treba, da se zaporniška stigmatizacija znotraj zidov razlikuje od tiste, katere tarča zapornik postane po prestani kazni.

Največ zapornikov se sooči s stigmatizacijo *šibkosti* in *ranljivosti*, ki sledi vlogi podrejenosti, katera v spolnem razmerju vedno pade na pleča žrtve, saj ta, ne glede na to ali je v spolno zlorabo pristala ali je bila vanjo prisiljena, vedno odigra omenjeno vlogo. Pri prisilni spolni zlorabi gre za preoblikovanje, imenovano »turning out«⁴, ki žrtev definira kot objekt spolne

⁴ »Turning out« je izraz, ki se uporablja v primeru, ko zapornik »otrok« dobi svojega »očeta«, močnejšega in starejšega zapornika, ki zanj skrbi in ga ščiti pred prihodnjimi napadi (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 70).

zlorabe, s čimer je žrtev v očeh sozapornikov videna kot šibka in ranljiva. Tovrstna stigmatizacija zapornika nakazuje na njegovo izgubo moškosti in s tem izgubo spoštovanja sozapornikov, katerega si je zelo težko pridobiti nazaj (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 13). Opisani stigmatizaciji posledično sledi stigma *sramu*, *zadrege* in *strahu* zaradi spolne viktimizacije (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 98), saj žrtev o prestani zlorabi ne želi spregovoriti niti pred lastno družino, kaj šele, da bi zločin prijavila zaporniški administraciji⁵.

V kolikor se zapornik v času prestajanja kazni počuti ogroženega in sumi, da lahko postane žrtev spolnega napada, lahko za pomoč zaprosi zaporniško upravo. Vendar je pomoč omenjenega organa dvorezen meč. Res je, da lahko organ poskrbi za zaščito najbolj ranljivih zapornikov in tistih, ki so vložili uradno prošnjo, pri čemer pa se morajo zaporniki zavedati, da bodo v tem primeru ožigosani s stigmo *premistitve* (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 10). Omenjena stigma zapornika spremlja ves čas prestajanja zaporne kazni, hkrati pa mu ne nudi popolne zaščite pred (ponovno) spolno viktimizacijo. V očeh sozapornikov je zapornik, ki zaprosi za premestitev, strahopetec.

Morda najhujša oblika zaporniške stigmatizacije je oznaka *ovaduha*⁶, ki je med zaporniki najbolj osovražena in nesprejemljiva ter pojmovana kot znak šibkosti. V zaporu velja poseben dolgoletni moški zaporniški kodeks, ki ga zaporniki (zaradi lastne varnosti op.av.) ne smejo prekršiti, eden izmed najhujših načinov kršitve omenjenega kodeksa pa je prav prijava spolne zlorabe. Sozaporniki kršitev ne tolerirajo in nanje odgovarjajo s povračilnimi ukrepi, ki so navadno spolne narave. Žrtev, ki zlorabo prijavi, je po zaporniškem pogledu označena kot ovaduh, hkrati pa mora ob prijavi podati tudi identiteto kršitelja, vendar je težava v tem, da ji ob tem ni zagotovljena varnost pred morebitnimi novimi spolnimi napadi (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 10). Omenjena vloga ovaduha sodi na

⁵ Kury je opravil študijo o nasilju med zaporniki v nemškem mladoletniškem zaporu v Hamlinu. Pri tem se je osredotočil predvsem na odnos med storilcem in žrtvijo, njegovo poročilo pa je dalo vedeti, da je zapor edina dimenzija, v kateri si zaporniki privoščijo razkriti svoje lastne izkušnje z viktimizacijo. Kury je ugotovil, da so bili mladi, ki so v svojem otroštvu občutili nasilje in zlorabo, bolj nagnjeni k izvrševanju lastnih nasilnih in kaznivih dejanj. S tovrstnim vedenjem naj bi v času prestajanja svoje zaporne kazni viktimizirali sozapornike (Kury v Žišt 2004, 897).

⁶ Beseda »snitch« (ovaduh) je lahko uporabljena kot samostalnik »a snitch« ali glagol »to snitch«. Označuje prijavo informacije zaporniški upravi, ki bi zaporniku lahko škodovala (Fleisher in Krienert 2009, 181).

najnižjo raven zaporniške hierarhije in je sinonim za pogosto tarčo spolnih napadov in groženj s smrtjo (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 98). Zaradi tega se tudi pojavi vprašanje, ali je dejanje prijave zlorabe zapornika sploh racionalno, v kolikor mu ne prinaša nobenih koristi oziroma ne poveča možnosti za lastno varnost. Vloga ovaduha tako ne pomeni nič drugega kot premik zapornika z dežja pod kap.

S tem, ko zaporniku osebno ime nadomestijo z zaporniško številko, se zapornik sooči z razvrednotenjem lastnega jaza. Parsell pravi: »Kako lepo je bilo ponovno slišati svoje ime in se ponovno počutiti kot človek« (Parsell 2006, 236). Sedaj ime in identiteto zapornika predstavlja sklop števil, ki ga kot človeka popolnoma razvrednoti. Zapornik tako resnično dobi občutek, da je družba nanj pozabila, oziroma da ga ne jemlje kot sebi enakovrednega. Zlorabljeni zaporniki imajo občutek krivde, češ da so sami odgovorni, da so bili zlorabljeni, spremlja pa jih tudi občutek sramu (Scarce 1997, 19). Zloraba žrtve in stigmatizacija, ki temu sledita, hodita z roko v roki. Stigmatizirana oseba je tako spoznana kot šibka in nesposobna obrambe, s tem pa postane lažja tarča ponovne spolne viktimizacije (Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities 2009, 1).

2.3 Zaporniška socializacija in adaptacija zaporniških norm

Zaporniška družba je s perspektive zunanje družbe težko razumljiva. Zaporniki se ob vstopu v novo družbo soočijo s procesom resocializacije, saj v zaporu veljajo drugačna pravila, norme in vedenje, kot so jih bili vajeni na prostosti. Ob vstopu v tovrstno zaprto institucijo se zelo kmalu soočijo z odločitvijo, koliko in kaj so pripravljeni žrtvovati za lastno varnost. Če želijo preživeti, je hitra in učinkovita prilagoditev zaporniški kulturi in njenim predpisom obvezna.

Zapori so popolna institucija (Goffman v Hensley 2002, 13) ter zaprta in enospolna družba, ki je od zunanje ločena tako fizično kot psihično. Zapor kot popolna institucija v celoti poskrbi za strukturo in vsebino zapornikovega življenja, pri čemer zapornik sam nima nobene besede. Znotraj zapora, v polju edinstvenih vrednot in norm, pa zaporniki premorejo lasten glas in nadzor. V tem primeru gre za porazdeljevanje in razmejitev družbenih vlog, ki jih prevzamejo zaporniki in ki so povezane s togimi predpisanimi vedenjskimi pričakovanji (Hensley 2002, 13-14). Zaporniki so prikrajšani za mnogo stvari, ki so nam, ki živimo v primarni družbi, samoumevne⁷. Tovrsten občutek prikrajšanosti, ki ga zaporniki doživljajo (in podoživljajo

⁷ Avtonomija, heteroseksualni odnosi in varnost (Žišt v Žišt 2004, 896).

op.av.), lahko vodi v izgubo osebnosti, s čimer zapornik pade v kremplje obsojenske subkulture (Žišt v Žišt 2004, 896).

Kazenski zavodi so totalne ustanove in si dandanes prizadevajo ustvariti ustvarjalno sporazumevanje tako med obsojenci kot med osebjem. Zaporniki naj bi imeli disocialno osebnostno strukturo in prizadet občutek zaupanja v ljudi, to pa vodi v njihovo uničevalno, napadalno in vase usmerjeno komunikacijo (Mlinarič v Žišt 2004, 895).

Zaporniška kultura ustvarja in predpisuje žargonske vloge, del katerih je tudi zaporniška spolna hierarhija. Pojava spolnega vedenja v zaporih ne moremo zanikati (čeprav je prepovedano op.av.), zavedati pa se je treba, da se omenjeno vedenje odvija na podlagi hierarhičnega sistema vlog in razmerij zapornikov (Hensley 2002, 14). Sprejemanje zaporniške kulture in s tem razumevanje in uporaba zaporniškega žargona predstavljata rešilno bilko pred viktimizacijo v zaprti instituciji.

Zaporniška socialna tranzicija je tisti akter, ki narekuje nove vrednote, pristope in obnašanje, ki ga morajo zaporniki osvojiti. V kolikor prekršijo vedenjske kode in nenapisana pravila, jim grozijo sankcije s strani osebja in zapornikov, ki se poslužujejo hujših in okrutnejših različic (Hensley 2002, 14). Najpomembnejše in najvidnejše prvine zaporniške socializacije so spolne žargonske vloge, ki v zaporih odsevajo jezik, statusno hierarhijo in organizacijo zaporniške subkulture. Želja oziroma nagon po preživetju sta tista, ki zapornike prisilita v zavrnitev, potlačitev ali pozabo norm, ki so diktirale življenje v prejšnji družbi, in čimprejšnjo osvojitve novega reda (Hensley 2002, 25-26).

Vključevanje v družbene skupine je povezano z družbeno interakcijo, pripadnost zaporniški kulturi pa se kaže skozi različne načine, vključno s spolnostjo. V kolikor novemu zaporniku uspe osvojiti družbeno pripadnost v kratkem času, ga sozaporniki ne bodo jemali kot šibek člen oziroma se bo njegova ranljivost zmanjšala. Drugi pol družbenih odnosov pa predstavlja odmaknjenost od družbenih skupin, kar v zaporu vodi v povečano tveganje in s tem večjo možnost prevzema vloge potencialne žrtve spolne viktimizacije (Fleisher in Krienert 2009, 108-109).

2.3.1 Zaporniški kodeks in žargon

Zaporniški kodeks sestoji iz norm in vrednot, ki strukturirajo neformalne vzorce življenja med zaporniki. Sykes (Hensley 2002, 25) je l. 1958 orisal pet univerzalnih aspektov zaporniškega

kodeksa: 1. ne vmešavaj se v interese ostalih zapornikov, 2. ne prepiraj se z ostalimi zaporniki, 3. ne izkoriščaj ostalih zapornikov, 4. bodi močan in 5. ne zaupaj osebjem. Omenjeni predlogi naj bi zaporniku nudili zatočišče pred neizogibnimi spolnimi napadi, v kolikor se jih bo zapornik tudi držal.

Zaporniški žargon je eden izmed glavnih elementov zaporniške resocializacije in ohranitev kodeksa (Hensley 2002, 25) ter oblika jezikovnih vzorcev s pomembno značilnostjo – razume ga zgolj omenjena skupina. Einat in Einat (v Hensley 2002, 14) sta opredelila šest funkcij žargonskih vlog: 1. potreba po drugačnosti in unikatnosti, 2. odprava občutkov zavrnitve, 3. poenostavitev družbenih interakcij in razmerij, 4. oznanjanje pripadnosti subkulturi ali družbenemu statusu, 5. orodje družbene identifikacije, ki vodi v občutek skupinskega pripadanja in 6. skrivnostnost.

2.4 Zaporniška viktimizacija

Zapor je zaprta družba, ki združuje različne osebnosti: od tistih, ki so storile hujša ali manj huda kazniva dejanja, do nedolžnih in obsojenih po krivem. V primerih ko družba in pristojne institucije posameznike spoznajo za krive, jim upravičeno odvzamejo prostost, vseeno pa ne smejo dopustiti, da ti ljudje postanejo žrtve drugih agresorjev (Confronting Confinement 2006, 11). Kanduč »idealnotipski model modernega kazenskega sistema« (Kanduč 2003, 46) pojmuje kot zakonsko določeno, pravično in učinkovito kazen, ki je hkrati dovolj stroga, da racionalnega posameznika odvrne od ideje ali želje po kaznivem dejanju. Moderna kazen ne sme spominjati na predmoderno – »dramatično in spektakularno inscenacijo maščevanja nad obsojenčevim telesom« (Kanduč 2003, 46). Težava je v tem, da je veliki večini posameznikov, ki sestavljajo zunanjo družbo, vseeno, kaj se dogaja z zaporniki. Še vedno prevladuje mišljenje, da so bili v zaprto institucijo poslani zato, ker so družbi tako ali drugače škodovali. To pa naj bi bil razlog oziroma dovolj dober argument, zakaj se z zaporniško viktimizacijo ne ukvarjati. Morda družba na tovrsten problem še vedno gleda v smislu »so si že zaslužili«.

Zaporniško viktimizacijo sestavljajo različne prvine (od spolnega nadlegovanja do spolnega nasilja), eden izmed glavnih vzrokov⁸ zanjo pa je prenatrpanost zaporov (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 14). Spolne zlorabe v ameriških zaporih predstavljajo eno izmed

⁸ Več vzrokov je podanih v podpoglavju 3.2 *Neprostovoljno spolno vedenje – prisilna prostitucija*, stran 22.

najtemnejših, najglobljih, a hkrati najbolj odprtih skrivnosti te zahodne družbe (Man in Cronan 2001, 128). Ironično je, da se je ameriška zaporniška populacija v devetdesetih letih podvojila, čeravno se je istočasno obseg kaznivih dejanj zmanjšal, hkrati pa zaporniško populacijo, ki je odgovorna za najhujše zločine, predstavlja le četrtina zaprtih oseb (Downes v Kanduč 2003, 54-55). Raziskovalci ameriške zaporniške viktimizacije so podali tri zanimive teze:

- stopnja viktimizacije med zaporniki, ki so žrtve sozapornikov, se pozitivno in statistično povezuje s povečevanjem zaporniške populacije v ZDA (Maitland in Slunder v Kury 2002, v Žišt 2004, 896);
- v zaporih za odrasle obstaja večja verjetnost viktimizacije mladih obsojencev (Žišt 2004, 896);
- spolni napadi na sozapornike so petkrat pogostejši v zaporih za odrasle v primerjavi s prevzgojnimi domovi, namenjenimi mladostnikom (Žišt 2004, 896).

Žrtve so prisiljene prevzeti podrejeno vlogo in so znotraj te družbe videne kot ženske (Man in Cronan 2001, 131). V najbolj ekstremnih primerih igrajo vlogo sužnjev in so svojemu agresorju prisiljene ugoditi v čemurkoli in kadarkoli ta izrazi željo ter zanj med drugim tudi gospodinjijo. Parsell (2006, 114-115) pravi, da so nekateri agresorji svoje žrtve delili s svojimi prijatelji, drugi pa so jih silili v prostitucijo. Njihov gospodar jih proti plačilu lahko ponudi sozapornikom ali pa jih proda na zaporniških dražbah. Ta dva primera močno spominjata na tradicionalno suženjstvo. Agresor svojim žrtvam narekuje, kako naj se oblačijo, obnašajo, govorijo in jim pogosto nadene žensko ime. Po mnenju organizacije Human Rights Watch⁹ (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 71-72) opisane oblike suženjstva sodijo med najbolj ponižujoče in nehumane izkušnje, ki jih človek lahko doživi.

Razumevanje dinamike moške zaporniške populacije pomaga pri lažjem prepoznavanju potencialnih agresorjev in njihovih žrtev (Man in Cronan 2001, 130-131). V zaporih posilstvo in spolna viktimizacija pomenita orodje agresije, dominacije in dobesednega suženjstva (Scarce 1997, 36).

Prisilno spolno razmerje je pogostokrat zamenjano za sporazumno spolnost (Scarce 1997, 39). Velika težava je pri vrednotenju vprašanja, ali gre res za sporazumno spolno razmerje.

⁹ V nadaljevanju HRW.

Zmotno je prepričanje, da ko spolni akt ni več nasilen, to pomeni, da je žrtev nanj pristala. Četudi se zapornik sprva bori proti agresorju, se bo v situacijo prej ali slej vdal (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 71).

2.5 Ustava Združenih držav Amerike – 8. in 13. amandma

Zaporniško situacijo in problem spolnega nasilja obravnava tudi Ustava ZDA, natančneje z vidika 8. in 13. člena omenjene Ustave. V kolikor na obravnavani problem gledamo nekoliko dramatično, lahko ugotovimo, da je spolna viktimizacija v ZDA pravzaprav sestavni del zaporniške kulture.

Spolno nasilje v zaporih se obravnava kot zločin, pojmujejo ga kot kršenje človekovih pravic in v skladu z mednarodnimi pogodbami, ratificiranimi s strani ZDA, kot mučenje. Kongres in Vrhovno sodišče ZDA sta spolno viktimizacijo in s tem tudi posilstvo v zaporih prepoznala in obsodila kot kršitev posameznikove ustavne pravice v smislu krute in nenavadne kazni (Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities 2009, 1).

Že omenjeni 8. amandma prepoveduje kruto in nenavadno kazen in se glasi: »Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted« (Bill of Rights 1689, 8. Amandment)¹⁰.

NPREC¹¹ (NCJRS. 2009, 3) poroča, da je bilo Vrhovno sodišče mnenja, da spolna zloraba v zaporih ni del kazni, ki jo morajo zaradi svojih prekrškov zoper družbo odslužiti in prestati zaporniki. V kolikor žrtev zlorabe želi dokazati, da ji je bil kršen 8. amandma, mora dokazati, da je bila zaprta pod pogoji, ki so bili zreli za precejšnje tveganje in resno škodo ter, da so uradne osebe v zaporu ravnale t.i. »namerno ravnodušno¹²« in tako omogočile pogoje, ki so načeli zdravje in varnost te žrtve (Man in Cronnan 2001, 132-133).

¹⁰ Prepovedano je zahtevati pretirano varščino, izrekati pretirane globe ali nalagati okrutne in nenavadne kazni.

¹¹ NPREC je okrajšava za National Prison Rape Elimination Commission, organizacijo, ustanovljeno s prvim zveznim zakonom Združenih držav, ki beleži in se ukvarja z zaporniškimi spolnimi zlorabami - The Prison Rape Elimination Act 2003 (PREA). Naloga NPREC-a je preučevanje spolnih zlorab v ameriških zaporih in izdaja relevantnih poročil (National Prison Rape Elimination Commission).

¹² Namerna ravnodušnost ne pomeni zgolj malomarnosti, temveč gre za namerno povzročitev oziroma zavedanje, da bo do škode (poškodbe, zlorabe, viktimizacije, op.av.) prišlo. O tem pojavu lahko govorimo zgolj

Odmeven primer kršitve 8. amandmaja se je odvijal l. 1994 s primerom Farmer proti Brennan. Omenjen primer je poskrbel za prepoznavanje teže spolnega nasilja v zaporih, skozenj so bili vzpostavljeni pravni standardi, ki omejujejo obseg odgovornosti zaporniških uradnikov, prav tako pa je v tem primeru močno težo nosila namerna ravnodušnost. Vrhovno sodišče ZDA je tedaj soglasno odločilo, da so zaporniški uradniki odgovorni za varovanje zapornikov pred nasiljem sozapornikov (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 6). Omenjeni primer sloni na pričevanju transeksualne osebe, ki je bila iz popravnega zavoda premeščena v kazenski zavod, objekt z višjo stopnjo varovanja, v katerem se nahajajo težavnejši zaporniki. Oseba je bila v tem zavodu priprta skupaj z moškimi zaporniki in trdila, da so jo sozaporniki pretepli in posilili. Menila je, da je zaporniško osebje kršilo 8. amandma, ker ni upoštevalo dejstva, da bo kot transeksualna oseba ranljivejša in dovzetnejša za spolno viktimizacijo s strani sozapornikov. Odločitev sodišča je bila sledeča: neuspeh zaporniškega osebja, da bi preprečilo zaporniške napade, se lahko jemlje kot kršitev 8. amandmaja le v primeru namerne ravnodušnosti (Farmer v. Brennan, Warden, et al).

V kazenskem pravu se z namerno ravnodušnostjo povezuje subjektivna malomarnost, o kateri govorimo, kadar oseba ne upošteva tveganja, ki je v skladu s kruto in nenavadno kaznijo. Zavedati se je treba, da 8. amandma govori zgolj o kruti in nenavadni kazni, ne pa o pogojih le-te. Težava se pojavi, ker ne moremo govoriti zgolj in izključno o objektivnem merilu za ugotavljanje odgovornosti, vseeno pa pomanjkanje omenjenega ne pomeni, da bodo pazniki preprosto prezrli očitne nevarnosti, ki bi znale zapornikom predstavljati grožnjo.

V kolikor zaporniško osebje dokaže, da ni vedelo za tovrstno tveganje, se jih ne preganja kot odgovorne osebe (Farmer v. Brennan, Warden, et al).

S 13. amandmajem je Ustava ZDA prepovedala suženjstvo in neprostovoljno služabništvo. »

1. Neither slavery nor involuntary servitude, except as a punishment for crime whereof the party shall have been duly convicted, shall exist within the United States, or any place subject to their jurisdiction. 2. Congress shall have power to enforce this article by appropriate legislation (Constitution of the United States 1787, 13. Amandment)«¹³.

tedaj, ko se zaporniško osebje zaveda, da zaporniku grozi znatna nevarnost, vendar pa tega tveganja ne upošteva in pri tem ne ukrepa (Farmer v. Brennan, Warden, et al).

¹³ 1. Suženjstvo oziroma neprostovoljno prisilno delo, razen kot kazen za zločin, za katerega je bil obtoženec ustrezno obsojen, ne obstaja v Združenih državah in nikjer drugje, kjer velja njihova sodna pristojnost.

2. Kongres je pooblaščen, da uveljavi ta člen z ustreznimi zakonodajami.

Organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 73) poroča, da je Ustava vseeno naredila izjemo glede kaznivih dejanj, za katera je bila stranka ustrezno obsojena. Tedaj so na zapornike gledali kot na sužnje države, ki niso sodili v pristojnost ustavne zaščite. Kasneje se je pravni status zapornikov izboljšal, vseeno pa dandanes v zaporih še vedno prihaja do določenih oblik suženjstva (spolno in delovno suženjstvo, op.av.), s tem pa so zapornikom kršene in spregledane njihove temeljne pravice. Kot je bilo že omenjeno, je Vrhovno sodišče ZDA odločilo, da zaporniška spolna viktimizacija ne predstavlja dela kazni, ki ga morajo zaporniki prestati. Pri obravnavi zaporniške spolne viktimizacije opazamo, da so ti zaprti storilci pravzaprav lahko tudi žrtve, ki med prestajanjem zaporne kazni, kot navaja Žišt (2004, 895), utrpijo: fizične in psihične okvare; stigmatizacijo; zmanjšanje psihičnih in socialnih zmožnosti; desocializacijo; posledice prilagoditve prizonizaciji ali pa umrejo (kot žrtev umora ali samomora).

3 SPOLNA HIERARHIJA IN VIKTIMIZACIJA V ZAPORIH

3.1 Spolne vloge v zaporih

Zaporniki so v prevzem spolnih vlog prisiljeni, ker tako narekuje zaporniška spolna hierarhija. Pravzaprav podreditev zaporniški kulturi in njenim prvinam pomeni večjo možnost preživetja. Žargonske spolne vloge so se v zaporih skozi čas spreminjale in se prerazporejale po hierarhični spolni lestvici.

Joseph Fishman je l. 1934 objavil eno izmed prvih etnografskih raziskav glede spolnosti v moških zaporih in podal opredelitve žargonskih spolnih vlog, kjer je sam ločil pasivne zapornike »punks«¹⁴, ki so imeli ženske lastnosti in uporabljali ličila, ter skupino »wolves«¹⁵, katero so sestavljali agresorji, ki so ostale zapornike izkoriščali. Spolne žargonske vloge so zapornike označile kot primerno tarčo za spolni napad (Hensley 2002, 15).

Hensley (2002, 16) v nadaljevanju poroča o drugi, omembe vredni porazdelitvi spolnih vlog, katero so sestavljale tri skupine: prvo so sestavljali zaporniki, ki so igrali nasilno, aktivno in moško vlogo v homoseksualnih odnosih, imenovano »wolves«; drugo in tretjo skupino pa so sestavljali bolj pasivni in podrejeni zaporniki, imenovani »punks« ali »fags«. Predstavniki skupine, imenovane »wolves«, so se zapletali v homoseksualne odnose s skupino »fags«, pri čemer je razmerje temeljilo zgolj na fizični potešitvi, vendar pa so si agresorji s tem okrepili svojo moškost in se obdržali kot glavna skupina na hierarhični lestvici. Zaradi nasilnega obnašanja so se uspešno izognili homoseksualni stigmatizaciji.

Eno izmed novejših raziskav zaporniške spolne hierarhije je l. 1998-1999 opravil Hensley (2002, 18), ki je ugotovil, da so zaporniki še vedno uporabljali hierarhično lestvico s tremi tradicionalnimi vlogami – »wolves«, »fags« in »punks«, vendar z razliko, da so sedaj

¹⁴ Sinonimi oznake »punks« so »girls«, »fags«, »pansies« in »fairies« (Hensley 2002, 15). Ta skupina je bila uvrščena na najnižjo raven spolne hierarhične lestvice. Ostale skupine so na pripadnike omenjene skupine gledale kot na strahopetce, ki so bili fizično in moralno šibki, ter kot na slabiče, saj so se pripadniki skupine »punks« pogosto prodajali za pridobitev zaščite (Hensley 2002, 19-20).

¹⁵ Sinonim oznake »wolves« je »top men« (Hensley 2002, 15); »voluntary aggressors« in »daddies« (Hensley 2002, 16).

zaporniki poročali o dveh podkategorijah pri vlogah, imenovanih »wolves« in »fags«. Hensley (Hensley 2002, 25) je prav tako ugotovil, da se je zaradi spremembe narave zaporniških spolnih razmerij, status skupine »fags« sedaj izenačil z vlogo »neagresivnih volkov«.

Novejše raziskave so poskrbele za razjasnjeno spolno hierarhijo, tako da lahko beležimo, da vrh hierarhije predstavlja skupina »wolves«, v sredini se nahajajo »fags«, dno lestvice pa so zavzeli »gays« (Hensley 2002, 19). Tako nove kot stare raziskave zaporniške hierarhične spolne lestvice nam dajo vedeti, da so zaporniki, ki se podajajo v homoseksualne odnose, razvrščeni na podlagi spolne vloge, ki jo upodablja v procesu interakcije. Tako mora v zaporu vedno nekdo prevzeti značilnosti nasprotnega spola in s tem se navadno soočajo pasivni zaporniki. Zanka pa je v tem, da v kolikor bo zaporniku, ki bo vključen v istospolne odnose, uspelo ohraniti svojo moškost, bo v zaporu užival najvišji status (Hensley 2002, 25).

3.1.1 »Wolves«

Vloga volkov¹⁶ se je v novi spolni hierarhiji žargonskih vlog razdelila na dve podvlogi: na agresivne in neagresivne volkove.

3.1.1.1 Agresivni volkovi

Hensley (2002, 18) pravi, da naj bi vlogo agresivnih volkov upodabljali predvsem Afroameričani, ki so v zapor vstopili kot heteroseksualci, svojo moškost pa vzdrževali z nadlegovanjem mlajših in šibkejših zapornikov (»punks«). Spolno nadlegovanje je bilo v tem primeru bolj povezano s pridobitvijo moči kot s samim spolnim aktom, saj so agresivni volkovi svojo moško identiteto vzdrževali z aktivno vlogo v spolnih aktih in se kljub vpletenosti v homoseksualne odnose sami imeli za heteroseksualce (Hensley 2002, 18). Ob tem lahko sklepamo, da so agresivni volkovi spolno viktimizacijo uporabljali za pridobivanje ugleda, razkazovanje svoje moči in dominance nad ostalimi zaporniki.

3.1.1.2 Neagresivni volkovi

Zaporniki, ki so prevzeli vlogo neagresivnih volkov¹⁷, svojih partnerjev niso spolno napadali in so spolno razmerje zahtevali le od tistih zapornikov (»fish« ali »closet gays«), ki so se bili prostovoljno pripravljene vključiti v homoseksualne odnose v času prestajanja zaporne kazni. Vlogo neagresivnih volkov so prevzemali predvsem belci, ki so v zunanji družbi bili

¹⁶ »Wolf« označuje agresivnega zapornika in služi kot metafora spolnega predatorja, ki išče svoj plen (Fleisher in Krienert 2009, 189).

¹⁷ Sinonim za neagresivne volkove so »teddy bears« (Hensley 2002, 18).

heteroseksualno usmerjeni ter so s to vlogo nadaljevali v zaporu, čeravno se je polovica zaslišanih neagresivnih volkov v zaporu kasneje opredelila za biseksualne. Pripadniki omenjene skupine so, tako kot agresivni volkovi, svojo moško vlogo vzdrževali z aktivno vlogo pri spolnem aktu (Hensley 2002, 18-19).

3.1.2 »Fags«

Vloga »fags« se prav tako deli na dve podvlogi: »fish¹⁸« in »closet gays¹⁹«. Prvo skupino predstavljajo zlasti Afroameričani, ki so prevzeli feministično vlogo in izgled in so z uporabo ličil in ženskimi vzdevki kršili institucionalna pravila. To skupino so sestavljali homoseksualci, ki so v zaporu s svojo spolno usmeritvijo nadaljevali skozi prevzem pasivne vloge med spolnim aktom. Nekateri pripadniki te skupine so svoje telo prodajali v zameno za blago iz kantine in cigarete, drugi pa so se podali v razmerje z neagresivnimi volkovi (Hensley 2002, 19).

Hensley (2002, 19) v skupino »closet gays« uvršča belce, ki so svojo spolno usmeritev skrivali že v zunanji družbi in s tem nadaljevali tudi v zaporu. Zanje je značilno, da so v spolni aktivnosti sposobni prevzeti tako aktivno kot pasivno vlogo, vendar pri tem poskušajo vzdrževati moško pojavo.

3.2 Neprostovoljno spolno vedenje – prisilna prostitucija

Na vprašanje, zakaj prihaja do zaporniške spolne viktimizacije, je zaradi različnih argumentov raziskovalcev, znanstvenikov in ostalih relevantnih organov težko odgovoriti. Organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 73) poroča, da naj bi v zaporu, kot popolnoma zaprti in zgolj moški družbi, do spolne viktimizacije in posilstev prihajalo zaradi spolne sprostitev oziroma zaradi pomanjkanja spolnosti. Vendar pa krutost, s katero je bilo posilstvo storjeno, priča o tem, da se za tem dejanjem skrivajo drugačni in kompleksnejši razlogi.

Razlogi, ki privedejo do spolne viktimizacije in s tem neprostovoljnega spolnega vedenja, so različni, literatura pa največkrat omenja naslednje:

¹⁸ Oznaka »fish« pomeni tudi neizkušenelega zapornika oziroma zapornika, ki je v zaporu nov (Fleisher in Krienert 2009, 158). Tovrstni zaporniki niso seznanjeni s pravili in zakoni zaporniške kulture, zato so dostikrat žrtve manipulacije izkušenejših zapornikov, »wolves« (Žišt 2008, 120).

¹⁹ Tudi »closet punks«, izraz, ki označuje zapornike, ki prikrivajo svojo homoseksualno spolno usmerjenost (Fleisher in Krienert 2009, 150).

- naraščanje zaporniške populacije in posledično premajhna kapaciteta zaporniških ustanov (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 8);
- onemogočanje ločevanja zapornikov po njihovi ranljivosti, temveč po storjenem zločinu in s tem neločevanje nenasilnih in novih zapornikov od potencialnih agresorjev (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 8; 12);
- težava luknjastega nadzora nad zaporniki zaradi pomanjkanja ustreznega zaporniškega osebja (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 14), saj se spolne zlorabe najpogosteje zgodijo takrat in tam, kjer ni rednega nadzora oziroma nadzora sploh ni;
- neobčutljivost paznikov za težave zapornikov. Pazniki se izgovarjajo na časovno stisko, pomanjkanje moči in denarja za zaščito morebitnih žrtev (Bowker v Žišt 2008, 212);
- spolno prikrajšanje zapornikov, morda celo zdolgočasnost in pomanjkanje relevantnih terapevtskih in izobraževalnih programov (Bowker v Žišt 2008, 217);
- želja pokazati svojo nadmoč nad ostalimi zaporniki s posilstvom, ker je zapor družba, v kateri zaporniki nimajo pravice do odločanja o svojem življenju (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 74).

Po podatkih organizacije Stop Prisoner Rape (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 8) je v ameriških zaporih po zadnjih podatkih zaprtih približno 2,2 milijona zapornikov (od tega jih zaporno kazen zaradi povezave z drogami prestaja 500.000). Neizpodbitno dejstvo je, da so zapori prezasedeni²⁰ in huda prostorska stiska predstavlja vodo na mlin za zaporniške plenilce, saj pomanjkanje spalnih prostorov onemogoča ločevanje potencialnih žrtev od agresorjev. To privede do neizogibne situacije, saj v kolikor si celico delita nenasilen in nasilen zapornik in pazniki na to niso pozorni, se ustvarijo dobri pogoji, ki kar kličejo po spolni zlorabi. Že omenjena organizacija (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 9) poroča, da približno 40 % zaporniških ustanov ne beleži podatkov o tem, ali je bilo ob spolni zlorabi uporabljeno tudi orožje; 12 % od 52 popravnih

²⁰ K temu problemu v veliki meri pripomorejo izjemno stroge in dolge kazni zaradi pečanja z drogami (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 8).

oddelkov v ZDA ne zbira informacij glede zgodovine zaporniškega nasilja; in 17 % oddelkov ne zbira informacij o zaporniški pripadnosti tolпам.

Vse oblike spolne viktimizacije predstavljajo pretresljivo izkušnjo žrtev in jim zadenejo globoke psihične brazgotine, velika težava pa je v beleženju zlorab. Tako trdi tudi Hensley (2002, 36), ki ugotavlja, da beleženje tovrstnih zlorab predstavlja velike težave, saj žrtve navadno ne želijo razkriti in prijaviti, da so bile zlorabljene.

Kot je bilo že omenjeno, obstaja hierarhična spolna zaporniška lestvica, ki nam prikazuje, kdo zlorablja in kdo je zlorabljen, dejstvo pa je, da lahko v zaporu prav vsak zapornik postane žrtev spolnega napada. Vseeno obstajajo posebne skupine, ki so v teoriji bolj podvržene spolni viktimizaciji in so najpogostejše tarče napadov: nenasilni zaporniki; zaporniki, ki prestajajo svojo prvo zaporno kazen; mladi in mladoletni zaporniki; homoseksualci; transeksualci; zaporniki majhne rasti; feminizirani zaporniki (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 12); zaporniki, ki so iz zapora poskušali pobegniti (Dumond v Žišt 2004, 896); člani marginaliziranih in drugih odklonskih skupin (Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities 2009, 1); duševno bolni (The Basics About Sexual Abuse in U.S. Detention 2009, 1); fizično šibki; sramežljivi; in zaporniki, ki so bili obsojeni spolnega napada na mladoletno osebo. Zapornikom z navedenimi lastnostmi grozi povečana možnost spolne zlorabe, še večjo pa imajo zaporniki s prekrivajočimi se naštetimi značilnostmi (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 11). Ob ogledu skupin, ki so skoraj vedno na sporedu spolnih plenilcev, lahko opazimo, da gre predvsem za tiste zapornike, ki jih »odlikujeta« fizična šibkost in njihova intimna subkultura.

Neprostopljivo spolno vedenje se pogosto odvija v razmerju med zapornikoma, ki si delita celico. Kot smo že omenili, so zaradi prenatrpanosti zaporov novi zaporniki nagnjeni k temu, da jim je dodeljen spalni prostor v celici, kjer domuje spolni agresor. Zaradi drugih prednostnih nalog zaporniška uprava ne posveča veliko pozornosti vprašanju zapornikov in njihove varnosti, ko jih porazdeljuje v spalne prostore. Organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 60) je upravo pozvala, da bi morali biti zaporniki nameščeni v lastne (enoposteljne op.av.) zaporniške celice in da bi zaporniška uprava morala izvajati večji nadzor nad dodelitvijo celic.

Na zaporniško spolno viktimizacijo se lahko gleda iz različnih kotov, med pomembnejše pa sodi pogled zunanje družbe. Prav ona s svojim pogledom igra pomembno vlogo pri zaporniški

spolni viktimizaciji. Primarna družba si posilstvo v zaporu navadno predstavlja tako, da agresorji svojo žrtev v odnos prisilijo s pomočjo noža in jo napadejo v kopalnih prostorih ter ji zagrozijo, da jo bodo v primeru prijave ubili (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 63). V kolikor bi se vprašali, zakaj si družba projicira opisani scenarij, bi odgovor lahko iskali v popularni kulturi. Organizacija Just Detention International²¹ (Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities 2009, 2) je kot velik problem izpostavila tudi šale na račun zaporniških zlorab, ki so v družbi zelo pogoste; vidne v poznih televizijskih oddajah, filmih in popularni kulturi. Družba ima negativen odnos do tovrstne problematike in tako predstavlja eno izmed glavnih ovir pri poskusu odprave spolnega nasilja v zaporniških ustanovah. Organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 63) poroča, da je scenarij, ki ga je sestavila družba, nenatančen. Posilstvo v zaporu je lahko nepredstavljivo zlobno in brutalno, dopolnjeno s skupinskimi napadi, kjer je posledica zločina pretepena, okrvavljena ali celo mrtva žrtev. Veliko žrtev, po poročanju omenjene organizacije, nikoli ni doživelo napada z nožem oziroma so jim agresorji z njim redko grozili, vseeno pa so bile vpletene v spolni akt proti svoji volji, ker so verjele, da nimajo nobene izbire.

Za boljše razumevanje opisane situacije in zmotnega prepričanja družbe, je v nadaljevanju vključeno pismo floridskega zapornika, ki ga je v svojem poročilu objavila organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 64-65). Omenjeni zapornik se je v pismu spraševal, ali se lahko sporazumni spolni akt v zameno za odplačilo dolgov obravnava kot posilstvo.

Ko v zapor prispe nov zapornik, nima nobenih osnovnih kozmetičnih pripomočkov, slaščic ali drog. Zato se z njim spoprijatelji sozapornik in mu pove, da lahko v primeru, če bi kaj potreboval, stopi do njega. Prišlek se lahko zaveda ali pa ne, da imajo dobrine, ki jih prejme od prijatelja, tedensko 100% obrestno mero. Ko se zapornik prezadolži, mu prijatelj pove, da lahko svoj dolg odsluži s spolnostjo, kar pa je bila agresorjeva ideja že od vsega začetka, od trenutka, ko je ponudil svoje prijateljstvo. S tem zapornika pritisne v kot in tako zapornik postane izredno ranljiv. Ali se to lahko obravnava kot posilstvo? Po mojem mnenju, da (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 64).

²¹ JDI je organizacija, ki se bori za človekove pravice in skuša ukiniti pojav spolnih zlorab v vseh zapornih ustanovah. V svojem poslanstvu sledi trem ciljem: 1) zagotoviti vladno odgovornost v primeru zaporniškega posilstva; 2) preoblikovati slabo ozaveščenost javnosti glede spolnega nasilja v priporih; in 3) olajšati dostop do pomoči za žrtve, ki so preživele spolni napad (Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities 2009, 2).

V primerih zaporniške spolne viktimizacije se pogosto porodi vprašanje, ali je bil spolni akt izveden sporazumno ali pa je bil posledica prisile. Organizacija HRW je v svojem poročilu (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 64-73) na to vprašanje podala naslednje teze:

- ker so zaporne ustanove v svoji osnovi prisilna okolja, kjer zaporniki uživajo zelo malo avtonomije in zelo redko sprejemajo svobodne odločitve, je zelo težko oceniti, ali je bil zapornikov pristanek na spolni akt res sprejet po svobodni volji. To je tudi razlog, zakaj je tako težko ločevati prisilni spolni akt od sporazumnega, vse skupaj pa še oteži zaporniška hierarhična lestvica, kjer določeni zaporniki uživajo vso moč nad drugimi, ti drugi pa so zlorabam izpostavljeni;
- v primerih, kjer žrtev vложи zelo malo truda²², da bi se izognila spolni viktimizaciji, ostali zaporniki in zaporniška uprava tega ne prepoznajo kot prisilen spolni akt, temveč sporazumen, vendar pa pri tem spregledajo oziroma ignorirajo širši kontekst, v katerem se je zloraba zgodila. Ta ozka osredotočenost na soglasje je tako napačna in zgrešena. Pri preiskavah vrednotenja zaporniške spolne aktivnosti se ne smemo vprašati samo, ali je zapornik privolil v odnos, pač pa, ali je zapornik imel moč, da bi zavrnil odnos;
- veliko posilstev se ne zgodi nasilno, ampak jih spremlja grožnja o nasilju, ki bo lahko sledilo, še večkrat pa agresor uporablja manipulacijo. Ker se žrtve dobro zavedajo lastne ranljivosti in agresor tovrstno situacijo zna izkoristiti, žrtev prisili v spolni akt, ki si ga žrtev v resnici ne želi;
- v zaporniškem kontekstu je zelo dobro vidna hierarhija in s tem porazdelitev moči, tako da se na posilstvo gleda kot na izražanje moči same. Ta nedvoumno izraža agresorjevo dominanco in na račun njegove žrtve potrjuje njegovo moškost in nadzor nad žrtvijo.

Težava je tudi v paznikih, saj v kolikor poškodbe žrtve niso dovolj očitne, pazniki pogosto menijo, da je bila spolna aktivnost sporazumna. Pazniki naj bi na žrtve gledali s prezirom, češ da bi se žrtve morale postaviti zase in dokazati, da so moški. Najpogosteje naj bi spregledali pritožbe homoseksualcev, predvsem tistih z ženskimi karakteristikami, in menili, da homoseksualnost pomeni odprto povabilo k spolni aktivnosti. NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 86).

²² Zaporniki to storijo zato, ker se v teh situacijah počutijo ogrožene in se zavedajo, da bodo situaciji težko ubežali (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 65). Tako se odtujijo od lastnega telesa, ki jim predstavlja zgolj stroj, ki ni povezan z njihovo zavestjo. Svoje telo prisilno prodajo v zameno za varstvo pred hujšim zlom.

Zaporniška hierarhija poskrbi za to, da določeni zaporniki premorejo vso moč in avtoriteto nad sozaporniki, ti pa so žrtve njihovega izkoriščanja in zlorab. Večina razmerij, v katerih pride do zlorab, poteka z malo ali celo brez groženj in ostalih prisilnih dejanj. V zaporih je prisotna atmosfera strahu in ustrahovanja, ki je tako močna, da zaporniki v spolno izkoriščanje privolijo, ne da bi se ga pretirano branili (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 65). To prikazuje tudi naslednji primer zapornika J.D. iz Kolorada, ki je v zapor prvič vstopil aprila 1. 1991. Prizna, da se je bal za svoje življenje in da je za sostanovalca dobil zapornika, ki je njegovo stanje izkoristil. Agresor mu je sočasno dajal občutek zaščite in hkrati dal vedeti, da ga lahko, v kolikor se mu zljubi, tudi pretepe.

...neke noči mi je povedal, da mi lahko pomaga premagati moje spolne zavore, če mu le dopustim. Povedal mi je, da je biseksualen. Vedel sem, da je zelo spolno aktiven, saj je v sobi imel žensko pornografijo ter pogosto tudi masturbiral. Vendar pa sem bil presenečen, da se je hotel spraviti tudi name. Zavedal sem se, da mi grozi velika nevarnost, če se mu ne bom vdal, in zato sem bil zelo prestrašen. Dopustil sem mu analno penetracijo. Po tem dogodku sem se vedno pretvarjal, da spim, ko je vstopil v sobo. Kljub temu me je kasneje večkrat prisilil v spolno aktivnost (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 65).

Če na opisano situacijo gledamo s strani zunanje družbe, bi lahko na razmerje gledali, kot da je bilo sprejeto sporazumno. Ravno v primerih, kjer žrtev pokaže izjemno malo truda, da bi zlorabi pobegnila, tako zaporniki kot zaporniško osebje tovrstno nespornost spolno aktivnost pojmujejo kot sporazumno, pri čemer spregledajo širši kontekst, v katerem se je zloraba zgodila. Soglasje predvideva obstoj izbire (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 65).

3.3 Manifest dominance avtoritete

Številni avtorji med glavne razloge in strategije, ki se jih poslužujejo agresorji, s katerimi ti svoje žrtve prisilijo v neprostovoljne spolne akte, uvrščajo: uporabo »set-up team²³« (Chonco v Hensley 2002, 40); ustvarjanje razmerij moči (Cotton in Groth v Hensley 2002, 40); in izkoriščanje (Lockwood v Hensley 2002, 40).

²³ »Set-up team« je skupina, ki jo sestavljajo zaporniki z različnimi vlogami, ki obsegajo vloge od izbora žrtev do tistih, ki načrtujejo in kasneje izvedejo spolni napad (Hensley 2002, 41).

Hensley (2002, 2) pravi, da veterani novoprišpelim zapornikom podelijo vzdevek »fish«²⁴ ter zelo kmalu začno preizkušati meje njihove ranljivosti, meje do katerih se bodo novopečeni zaporniki pripravljani boriti za svojo pokončno držo in nepodrejenost. Hensley (2002, 2) nadaljuje, da v kolikor je zapornik pri branjenju lastne eksistence neuspešen, obstaja več možnosti, da bi v prihodnosti postal tarča nasilja. Hkrati pa, četudi se potencialni žrtvi uspe ubraniti napada, to še ne pomeni, da ga bodo sozaporniki v prihodnosti pustili pri miru.

O motivih agresorjev, da vršijo spolno viktimizacijo, različni avtorji in literatura poročajo različno. Z razlogi, zakaj prihaja do spolne viktimizacije v zaporih, smo se seznanili že v enem izmed prejšnjih poglavij²⁵, iz nanizanih razlogov pa lahko razberemo motive agresorjev, ki bodo v nalogi razvrščeni na dva pola.

1. Motiv za spolno viktimizacijo naj bi bilo spolno prikrajšanje zapornikov, njihova zdolgočasnost in pomanjkanje relevantnih terapevtskih in izobraževalnih programov (Bowker v Žišt 2008, 217).
2. Motiv iskanja poti, po katerih bi se agresorji zavihteli na prestol zaporniške prevlade, kar lahko storijo zgolj preko spolne viktimizacije (Man in Cronan 2001, 130-131).

Dejstvo je, da so zapornikom odvzeta tradicionalna sredstva, ki tvorijo in ohranjajo njihovo moškost, zato se zaporniki, v želji po ohranjanju svoje identitete, obrnejo k ustrahovanju in agresivnosti (Man in Cronan 2001, 130-131). Motiv za spolno viktimizacijo lahko najdemo tudi v ideji, da spolna razmerja v zaporih ne nastajajo zaradi medsebojne privlačnosti ali privrženosti, ampak so sad prisilne produkcije dominacije, ustrahovanja in terorja (Man in Cronan 2001, 128-129). Posilstvo predstavlja najbolj učinkovit način, na katerega agresor svojo žrtev poškoduje in jo poniža (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 87).

3.4 Žrtvin upor in udarec nazaj

Sykes (v Hensley 2002, 39) je zapisal, da bo zapornik slej ko prej preizkušen s strani sozapornikov, ki bodo želeli ugotoviti, kako daleč lahko gredo, in moral bo biti pripravljen na boj za lastno varnost in lastnino. V kolikor bo pri tem neuspešen, bo postal objekt in tarča napadov ostalih sozapornikov, ki bodo nanj gledali kot na potencialno žrtev.

²⁴ Glej opombo 18, na strani 21.

²⁵ 3.2. *Neprostovoljno spolno vedenje – prisilna prostitucija*, na strani 21.

Posledično se mora zapornik boriti proti agresorjem (Chonco v Hensley 2002, 39), kar pa lahko vodi tudi do preobrazbe potencialne žrtve v agresorja. Potencialne žrtve se poslužujejo številnih različnih strategij, s katerimi poskušajo pripomoči k okrepitvi svoje varnosti:

- posluževanje moške in mačistične različice vedenja (Hensley 2002, 38), saj spolni predatorji najraje napadajo nemočne žrtve (Fleisher in Krienert 2009, 108). V primeru, da jih zaradi njihovega »moškega« obnašanja sozaporniki vidijo kot avtoriteto, do spolne viktimizacije verjetno ne bo prišlo;
- odgovor z nasiljem in fizično silo (Hensley 2002, 38);
- učenje in uporaba zaporniškega žargona (Hensley 2002, 39);
- družbena izoliranost, kjer se zaporniki izogibajo spolni sceni in se ne zapletajo v tvegane situacije (Fleisher in Krienert 2009, 106). Ironično je, da se tovrstna strategija izključuje z naslednjo, vendar vseeno obstaja kot priznan način obrambe;
- pletenje družbene mreže ter s tem vključevanje v družbene skupine, religiozne skupine in zaporniške tolpe (Fleisher in Krienert 2009, 108-109);
- previdnost in izogibanje tveganemu vedenju, kot je tuširanje v spodnjem perilu in v manj obljudenem času (Fleisher in Krienert 2009, 107);
- bližina upravnega osebja, ki pa ima tudi slabosti, saj lahko sozaporniki nastopijo s stigmatizacijo ovaduštva (Fleisher in Krienert 2009, 107) in
- vključevanje v intimne odnose. V zaporih obstajajo t.i. domače enote in odnosi, kjer zaporniki igrajo tri vloge: vlogo moža, žene ali sina. Vendar to fiktivno sorodstvo v zaporih vseeno ne zagotavlja varnosti pred možnim spolnim nasiljem (Fleisher in Krienert 2009, 112).

O tovrstnem razmerju je pričal tudi Parsell (2006, 114-115), ko je dejal, da so zaporniki, ki so bili v razmerju zgolj z enim agresorjem, uživali enako stopnjo spoštovanja kot njihov dominantni partner, ki jih je bil dolžan varovati. Cena, ki jo je moral plačati zapornik, je bila njegova odpoved lastni neodvisnosti – nad svojim telesom ni imel več nobene kontrole. Tovrstna alternativa, odpoved lastnemu telesu, je bila najmanj škodljiv način preživetja.

Ta izmišljena sorodstva so socioseksualne vloge v zaporniški kulturi, kjer zaporniki sorodstveno terminologijo uporabljajo za ustvarjanje izmišljenih sorodstvenih skupin, kot so »daddies« ali »boys«. Med največkrat omenjene tovrstne odnose spada razmerje »daddy/boy« ali »daddy/son«. Na tovrstno razmerje se lahko gleda iz štirih zornih kotov (Fleisher in Krienert 2009, 113-115):

- razmerje ni nujno spolne narave, čeravno lahko do tega pride. Zapornik v vlogi očeta svojega fanta/sina uči zaporniškega življenja in mu nudi zaščito, v zameno pa od njega zahteva dobrine, katere mora zaporniku v vlogi fanta/sina poslati njegova primarna družina;
- razmerje je spolne narave in zapornik v vlogi očeta ima nadzor nad vso lastnino;
- razmerje ni spolne narave;
- zapornik v vlogi očeta razširi omenjeno družinsko razmerje, si pridobi ženo in dodatnega sina, ki predstavlja brata prvemu.

Izmišljeni družinski odnosi in njihovi člani naj bi bili varnejši pred spolno viktimizacijo s strani sozapornikov, vendar pa so bolj podvrženi tovrstni viktimizaciji s strani svoje nove družine (Fleisher in Krienert 2009, 113-114). Izmišljena sorodstva niso redki pojav in zaporniki se jih poslužujejo zato, ker menijo, da je bolje, da pripadajo samo enemu sozaporniku, kot pa da bi bili na voljo vsakemu, ki bi si jih pozelel.

Zaporniki, ki se nočejo ali ne morejo boriti proti spolnim agresorjem, pristanejo na spolno viktimizacijo in se s tem izognejo dodatnim ali hujšim oblikam viktimizacije, vključno z gospodarskim izkoriščanjem, posilstvom ali umorom (Nacci in Kane v Hensley 2002, 40).

3.5 Razlogi za zamolčane spolne zlorabe zapornikov

Znano je, da zaporniki svojih izkušenj z vlogo žrtve spolne viktimizacije ne želijo razkriti. Za neprijavljanjem spolne viktimizacije v zaporih se skriva mnogo razlogov in največji problem za reševanje zaporniške spolne viktimizacije ironično predstavlja prav pomanjkanje prijav spolnih zlorab (Hensley 2002, 36).

Pomanjkanje pomembnih statističnih dokazov, da se spolna viktimizacija v zaporih res dogaja, vodi do tega, da se žrtvam navadno ne verjame, se jih ignorira ali pa se jih okrivi, da

so za zlorabo krive same. Prevladuje prepričanje, da zaporniki nimajo nobenih pravic in da je spolna viktimizacija del kazni, ki si jo zaslužijo (Scarce 1997, 37). Moško posilstvo je glavni element zaporniške hierarhije v odnosih moči med zaporniki; tisti z več moči posiljujejo tiste z manj moči (Scarce 1997, 37-38).

Med razloge, ki vodijo v neprijavljanje in potlačevanje spolnih zlorab s strani zapornikov, najpogosteje štejemo naslednje:

- pomanjkanje univerzalne opredelitve prisilnega spolnega akta (Hensley 2002, 36), zaradi česar zaporniki niso prepričani, ali so bili res žrtve spolne zlorabe;
- strah pred stigmatizacijo šibkosti in nezmožnosti ohranjanja lastne moškosti (Hensley 2002, 36) in stigmatizacijo ovaduha (Eigenberg v Hensley 2002, 38);
- strah pred hujšimi oblikami nasilja, ki bi sledile prijavi spolnega nadlegovanja (Hensley 2002, 36; NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 11-12);
- strah pred kršitvijo kodeksa molka²⁶. Zaradi strahu pred morebitno kršitvijo in posledicami, ki bi temu sledile, nekateri zaporniki odklonijo tudi zdravniško pomoč in psihološko svetovanje (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 10);
- žrtve se sramujejo priznati, da so bile prisiljene v spolni akt oziroma da so bile posiljene (Hensley 2002, 38);
- prijavo spolne viktimizacije ovirajo zaporniške subkulturne norme in kodeksi (Hensley 2002, 38);
- prijava spolne zlorabe žrtev postavi v t.i. »no-win« situacijo (Cotton in Groth v Hensley 2002, 37). Prva polovica te situacije predstavlja neugodje paznikov, ki se morajo ukvarjati s prijavo spolne zlorabe, kar lahko vodi do slabe komunikacije med njimi in žrtvijo. Druga polovica situacije pa predstavlja možnosti, ki so žrtvi po prijavi

²⁶ S prijavo spolnega nasilja upravi ali drugemu sozaporniku žrtev krši dolgoletni moški zaporniški kodeks, čemur sledijo povračilni ukrepi s strani agresorjev in ostalih zapornikov, ki ovaduštva ne odobravajo. Zakonik molka prijavo spolne zlorabe preprečuje zapornikom, svojo različico tovrstnega zakonika pa uporablja tudi zaporniško osebje, s čimer ščiti svoje interese med preiskavami domnevnih zlorab (In The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities 2006, 10-11).

zlorabe preostale (navadno premestitev v drugo zaporno ustanovo ali oddelek, kar pa ne pomeni, da bo premeščeni zapornik od sedaj dalje varen, op.av.) in

- žrtve od prijave zlorabe odvrčajo tudi neustrezni odzivi zaporniške uprave (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 99), saj njihovih prijav ne jemljejo resno, kar jim preprečuje komuniciranje z za to primernimi organi znotraj ustanove (NCJRS. 2009, 11) oziroma se žrtvam velikokrat sploh ne verjame ali pa so za prijavo celo kaznovane (The Need for Prison Oversight 2009, 1).

Organizacija HRW (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 99) je v svojem poročilu zapisala, da so v filadelfijski raziskavi l. 1968 ugotovili, da je bilo od ocenjenih 2.000 posilstev zaporniškemu osebju prijavljenih le 69; v Teksasu so l. 1988 z raziskavo dobili podatke, da je 73 % zaporniških delavcev verjelo, da zaporniki zlorab ne prijavljajo; in da so v študiji, izvedeni v Nebraski l. 1996 ugotovili, da je zgolj 29 % viktimiziranih zapornikov upravo obvestilo o spolni zlorabi. Prijave zaporniške spolne viktimizacije so še vedno v povojih. Še vedno je prisotno preveč dvomov in strahu pred povračilnimi ukrepi s strani močnejših in dominantnejših.

4 PREVENTIVNI UKREPI ZOPER SPOLNE ZLORABE IN POSLEDICE OMENJENIH

Zaradi že omenjenega strahu pred posledicami, ki bi lahko sledile prijavi spolne zlorabe, zaporniki svoje izkušnje raje zadržijo zase. V kolikor bi bili prepričani, da jih bodo ustrezni organi obvarovali pred nadaljnjo viktimizacijo, bi raziskave po vsej verjetnosti prikazovale drugačne statistične podatke, kjer bi se število zaporniških spolnih zlorab strahovito povečalo.

O tem, zakaj žrtve ne spregovorijo, smo pisali že v prejšnjih poglavjih, National Prison Rape Elimination Commission pa je v svojem poročilu (NCJRS. 2009, 11) predlagala, da bi lahko težavo rešili s tem, da bi žrtvam zlorab morali biti na voljo lažji načini prijave spolnih zlorab, podkrepjeni z nedvoumnimi politikami, kjer bi uprava in osebje morala ukrepati ob vsaki prijavi. Prijavo spolne viktimizacije bi spodbujali tudi s primernimi protokoli in politikami, ki bi žrtve ščitili pred povračilnimi ukrepi. Organizacija opozarja, da se je potrebno zavedati, da nekatere žrtve tudi v omenjenih zagotovljenih okoliščinah ne bodo pripravljene podati prijave, zato bi morali žrtvam ponuditi tudi možnost zaupne prijave v kriznem centru ali pa celo zunaj sporne ustanove.

4.1 Preventiva spolnih zlorab

Številni avtorji in raziskovalci so podali različne preventivne ukrepe, kako bi omilili zaporniško viktimizacijo. Prison Rape Elimination Act²⁷ je prvi zakon, ki se nanaša na spolno nasilje v kazenskih ustanovah. PREA navaja, da spolne zlorabe v zaporih pomenijo kršitev 8. amandmaja Ustave ZDA in zahteva razvoj nacionalnih standardov za obravnavo spolnega nasilja; nacionalno zbiranje statističnih podatkov o zlorabah; zagotavljanje nepovratnih sredstev za boj proti spolnemu nasilju ter oblikovanje nove strategije, z javnimi predstavitvami najbolj in najmanj uspešnih kazenskih ustanov. PREA je s svojim delovanjem pripomogla tudi k temu, da uradniki v zapornih ustanovah ne morejo več zanikati obstoja spolnega nasilja in tako poskrbela za izboljšanje varnosti zapornikov v zaporih (The Prison Rape Elimination Act 2009, 1).

²⁷ V nadaljevanju PREA.

V nadaljevanju sledijo najpogostejše preventivne ideje:

- nasilne zapornike bi morali ločiti od potencialnih žrtev, žal pa je ideja, zaradi pregoste poseljenosti zaporov, težko izvedljiva (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 14);
- spremeniti bi bilo potrebno tradicionalne zaporniške vzorce – spremembe bi bile dobrodošle predvsem na področju subkultur nasilja med obsojenci (Kury v Žišt 2004, 907);
- zmanjšati bi bilo potrebno število zapornikov oziroma urediti manjše terapevtske enote, ki bi pripomogle k rehabilitaciji, ocenjevanju prihodnjih tveganj in hkrati preprečevale nasilje med zaporniki (Žišt 2004, 907);
- Hensley (2002, 26) meni, da bi morali izobraziti tudi zaporniško osebje in upravo²⁸ in ju seznaniti z zaporniško subkulturo, saj bi učenje zaporniškega jezika in s tem razumevanje normativnega kodeksa ter zaporniškega žargona zaporniškemu osebju pomagalo povečati uspešnost varovanja tako zapornikov kot samih sebe;
- zapornikom bi morali omogočiti vključitev v različne programe, s čimer bi posledično zmanjšali napetost zapornikov in nasilno vedenje, saj bi zaporniki energijo lahko usmerili v kreativnejše in pozitivnejše stvari (Byrne in Hummer v Žišt 2008, 212) in
- morda je nasilni udarec nazaj edini način s katerim lahko žrtev prepreči ponovne in potencialne zlorabe. V kolikor zapornik želi dokazati, da ni žrtev, mora prevzeti značilnosti agresorja, saj je ravno nasilje sinonim za moč in moškost (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 89). Zaporniki so spoznali, da je nasilje pogosto edini način, ki omogoča obrambo pred viktimizacijo. Zato se k nasilju zatekajo tudi zaporniki, ki so po naravi nenasilni, ker nasilje služi kot ščit pred posilstvom (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 90).

O programih, ki bi pripomogli k zgodnjemu odkritju potencialno nasilnega vedenja zapornikov, hkrati pa predstavljali alternativo spolni viktimizaciji, je govorila tudi Žištova (2008, 214). Walrathova pa (v Žišt 2008, 214) je ovrednotila programe, ki bi predstavljali

²⁸ Hkrati bi zaporniška uprava morala poskrbeti za varno okolje oziroma če bi se zloraba zgodila, žrtvam nuditi ustrezno medicinsko in duševno pomoč (NCJRS. 2009, 14).

alternativo nasilnemu vedenju. Eden izmed takšnih programov je tudi AVP²⁹, s ciljem zapornike naučiti spoštovanja drugih; prevzamanja odgovornosti na lastna ramena; in v okoliščinah, ki bi lahko vodile v nasilje, poiskati nenasilne alternativne rešitve (Žišt 2008, 214). S tovrstnimi programi bi lažje in dovolj zgodaj odkrili nasilno vedenje zapornikov, hkrati pa bi programi predstavljali alternativo nasilnemu vedenju (Walrath v Žišt 2004, 906-907).

4.2 Varna območja

Zaporniki se zavedajo, da njihovi koraki niso vedno in povsod nadzorovani in da tudi zaporniška uprava ne more (v kolikor ji je v interesu, op.av.) vedno preprečiti spolne viktimizacije (Fleisher in Krienert 2009, 105), zato problem lastne varnosti pade na njihova ramena.

»Safe zone«³⁰ pomeni, da zapornik skrb za lastno varnost prevzame v svoje roke, kar lahko naredi s tem, da se umakne v samoto; se zbliža z osebjem; brani z nasiljem in fizično močjo; se priključi verskim skupinam in zaporniškimi tolпам; ali pa vstopi v istospolno partnersko razmerje (Fleisher in Krienert 2009, 105). Ti vzorci predstavljajo zgolj kulturni odziv na grožnje in nevarnosti in ne zagotavljajo varnosti (Fleisher in Krienert 2009, 116).

4.3 Psihične posledice žrtev spolnih zlorab

Psihične posledice spolnega napada so resne in trajne narave. Žrtve ob zlorabi navadno doživijo ekstremen psihični stres, ki spominja na sindrom travme posilstva. Žrtev začne doživljati nočne more, globoko depresijo, občutke sramu, izgubo samozavesti, sovraštvo do sebe in ima samomorilske želje. Del stroke pa je mnenja, da je ena izmed posledic lahko tudi ta, da žrtev sama postane nasilna (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 14). National Prison Rape Elimination Commission Report (NCJRS. 2009, 14) med duševne posledice uvršča tudi posttravmatski stres; anksiozne motnje; strah pred hrupom ali

²⁹ AVP (The Alternatives to Violence Projective) je program, prvič uveden l. 1975 v zaporu Green Heaven v New Yorku, ki je bil v osnovi namenjen mladoletnim prestopnikom, dandanes pa je prepoznan v obliki delavnice po različnih kazenskih zavodih tako v Združenih državah kot v tujini (Žišt 2008, 214).

³⁰ »Safe zone« je družbeni kontekst, ki ga ustvarijo zaporniki sami in v katerem se čutijo bolj varne in manj ogrožene. Primer tovrstnih kontekstov so religiozne skupine, pripadnost tolpi in vzdrževanje družbenih vezi z bližnjimi sozaporniki (Fleisher in Krienert 2009, 178).

nenavadnimi gibi; napade panike; ter intenzivne spomine in podoživljanje travmatičnih dogodkov.

V ZDA zapornikom, ki so bili žrtve spolnih zlorab, onemogočajo dostop do osnovne asistencije in svetovanj ter pomoči v primeru zlorabe (Prisoner Rape Survivors Need Crime Victim Assistance Services 2009, 1). Zaradi pomanjkanja zaupnih svetovanj, s pomočjo katerih bi se zlorabljeni zaporniki ponovno postavili na noge, se lahko pri le-teh razvijejo resne dolgoročne težave: posttravmatske stresne motnje, depresija, odvisnost od alkohola in drog. Velika večina zapornikov (95 %) je iz zapora prej ali slej izpuščena in posledično svoje čustvene travme prenese v zunanjo družbo (The Basics About Sexual Abuse in U.S. Detention 2009, 1).

4.3.1 Post-travmatski stres / sindrom travme posilstva

Sindrom travme posilstva je ena izmed oblik posttravmatskega stresa, katerega sestavljajo depresija, huda tesnoba in obup (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 87). Omenjeni sindrom se deli na dve fazi; »akutno« in »trajajočo« fazo (Scarce 1997, 20). Prvo označujejo obdobja močne dezorganizacije in preobratov v življenju žrtve, zanjo so značilni znaki, kot so: mišična napetost, želodčne težave, čustvena nihanja in genitourinarni motnje. Drugo fazo pa tvorijo reakcije, kot so: povečane motorične aktivnosti, nočne more in travmafobija, ki predstavlja strah pred prostorom, kjer se je zloraba zgodila, strah pred množicami in sporazumnimi spolnimi aktivnostmi. V primeru odsotnosti terapevtskega zdravljenja in močne družbene podpore žrtvam, so posledice tovrstnih travm lahko trajne (Scarce 1997, 21-22).

Organizacija HRW opozarja na tri odzive pri odpravljanju tovrstne travme: kratko-, srednje- in dolgoročni odziv. Kratkoročni odziv na posilstvo sestavlja vrsta travmatičnih simptomov, kjer žrtev pogosto doživlja nočne more in druge oblike motenj spanja; pesti jo intenziven strah; je v globoki depresiji, kar posledično vodi v oslabitev družbenega delovanja viktimiziranega posameznika. Pri drugi stopnji žrtve izkusijo depresijo in sovraštvo do sebe, trpijo pa tudi za družbenimi in spolnimi motnjami. Dolgoročni učinki posilstva privedejo do destruktivnega in samodestruktivnega obnašanja v povezavi z jezo, spolnimi motnjami in zmanjšano sposobnostjo čustvenega odzivanja v različnih življenjskih okoliščinah (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 87-88).

4.3.2 Krivda in občutek sramu

Dejstvo, da žrtve spolne viktimizacije krivca najdejo v sebi, predstavlja veliko težavo. Žrtve imajo navadno občutek, da so za obrambo lastne varnosti storile premalo. K temu občutku

veliko prispeva tudi že omenjen zaporniški kodeks, ki med drugim veli, da bi pravi moški »prej umrl, kot se odpoval analni deviškosti« (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 86). Ker so žrtve spolne viktimizacije storile prav to, imajo posledično občutek, da so si zlorabo zaslužile in da jim je bilo dokazano, da so preveč strahopetne, da bi zlorabo preprečile.

4.3.3 Sovražnost, jeza in agresivno vedenje

Zaporniki, ki so bili žrtve spolne viktimizacije, pogosto občutijo jezo, ki jo gojijo tako proti svojim agresorjem kot proti zaporniškemu osebju, ki jih pred tovrstno zlorabo ni obvarovalo, in tudi proti družbi kot celoti (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 89). Zavedati se je treba, da občutki sramu in jeze, ki jih je sprožilo zaporniško posilstvo, po prestani kazni zapornika ne izginejo (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 91). Žrtev tovrstne občutke odnese s seboj v zunanjo družbo in se od njih ne more odtrgati, saj se nahajajo globoko v njegovi podzavesti. Včasih žrtve tovrstne občutke tudi potlačijo in nanje pozabijo. Scarce (1997, 22) amnezijo pojmuje kot obrambni zid, ki žrtev ščiti pred lastnim spominom spolnega napada, ko teža dogodka postane za žrtev pretežka.

5 SPOLNA VIKTIMIZACIJA V SLOVENSКИH ZAPORIH

Slovenija premore pet centralnih moških zaporov; največjega predstavlja zapor na Dobu, zaporno ustanovo imamo tudi v Ljubljani, Mariboru in Kopru; zapor za mladoletne prestopnike in mlajše polnoletnike se nahaja v Celju; ženski zapor pa na Igu pri Ljubljani (Žišt 2008, 27). O slovenskih zaporih, nasilju in viktimizaciji med sozaporniki je bilo opravljenih zelo malo raziskav, zato Žištova (2008, 97) pravi, da je posledično prepoznavanje razširjenosti nasilja med slovenskimi zaporniki še vedno premalo uspešno. Stopnja in oblika viktimizacije sta odvisni tudi od tipa zavora. Viktimizacija je najpogostejša v zaprtih institucijah (Žišt 2004, 904).

V nadaljevanju bosta omenjeni dve raziskavi oziroma analizi, ki sta bili izvedeni v slovenskih zapornih ustanovah, s pomočjo katerih je viktimizacija v slovenskih zaporih postala malce bolj transparentna.

Hren in njegovi strokovni sodelavci (Hren in drugi 2004, 127) so v svoji analizi tveganih vedenj v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zavora med drugim³¹ ugotavljali tudi pojav spolnih odnosov in poskušali identificirati najbolj ranljive skupine. Treba je poudariti, da so raziskovalci povpraševali zgolj po spolni aktivnosti zapornikov in ne po spolni viktimizaciji. V omenjeno raziskavo je bilo vključenih 861 zapornikov, ki so zaporno kazen prestajali v slovenskih zaporih v obdobju junij/julij 2002, v raziskavi pa je sodelovalo 456 zapornikov; od tega so veliko večino s 96,1 % predstavljali moški, odstotek ženskih zapornic pa je bil 3,9 (Hren in drugi 2004, 128-129). Sfero spolnega nasilja v tovrstnih slovenskih ustanovah so raziskovalci medlo pokrili z vprašanji o nasilju za rešetkami, s katerimi so prišli do ugotovitev, da sta bila spolno napadena 2,6 % zapornikov, največ zapornikov je bilo žrtev psihičnega nasilja (28,9 %), fizično nasilje pa je doživelo 16,7 % zapornikov (Hren in drugi 2004, 133). Raziskovalci so poskušali definirati tudi za nasilje najbolj dojemljivo skupino zapornikov, kjer so najpogostejše žrtve izhajale iz vrst tistih zapornikov, ki so se pečali z

³¹ Osredotočili so se tudi na uporabo drog, nasilje in tetoviranje (skupaj z okuženostjo in virusnimi obolenji zapornikov) (Hren in drugi 2004, 127).

drogami (ter spolnimi prestopniki, op.av.). Raziskovalci so razloge za to iskali predvsem v vedenju in aktivnostih tovrstnih zapornikov, vzroke pa v samih značilnostih zapora kot totalne institucije (Hren in drugi 2004, 135).

Do podobnih rezultatov, predvsem glede dejstva, da so bili anketirani obsojenci najpogosteje žrtve verbalnega nasilja³² (Žišt 2004, 902), je prišla tudi Žištova, ki je opravila raziskavo zaporniške viktimizacije³³ v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ig, kjer zaporno kazen prestajajo ženske zapornice, in v zaprtem ter (pol)odprtem oddelku Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob (Žišt 2004, 899). Žištova je ugotovila, da je 10,5 % zapornikov pogosto doživljalo viktimizacijo in s tem predstavljalo žrtve nasilja sozapornikov, redkejše nasilje je doživljalo 21,9 % zapornikov, 63 % zapornikov pa ni doživelo nasilja sozapornikov (Žišt 2004, 901). Tudi v naslednji raziskavi je popisovala viktimizacijo v slovenskih zaporih, kjer je v raziskavo vključila 281 obsojencev in ponovno odkrila, da je še vedno najpogostejše besedno nasilje, fizičnega pa je bilo manj (Žišt 2008, 137-138). Avtorica je prišla do zaključka, da viktimizacija grozi predvsem mlajšim zapornikom; da je odvisna od dolžine prestajanja kazni; da je z njo povezano tudi povratništvo; ter da so med najpogostejšimi žrtvami zaporniške viktimizacije spolni prestopniki (Žišt 2008, 149).

Žištova (2008, 151) je v vseh petih slovenskih zapornih ustanovah izpeljala intervjuje skupno s 27 zaporniki, ki so o nasilju spregovorili odkrito. Pričevanja teh zapornikov so dala dodatno težo vprašanju o viktimizaciji v slovenskih zaporih, kjer so le-ti izpostavili predvsem verbalno nasilje. O tem je pričal tudi 27-letni Jože, ki je na vprašanje, ali je v zaporu prisotno nasilje, odgovoril: »...Nasilje v zaporu? Seveda je, vendar zadnji dve ali tri leta v glavnem bolj verbalno. Veliko je psihičnega nasilja, telesnega je veliko manj, saj so sankcije uprave zapora veliko bolj stroge kot pred leti. Če nekomu, na primer, prisoliš klofuto, te poleg disciplinskega postopka in ukinitve ugodnosti čaka še sodišče...« (27-letni Jože [posebej varovan oddelk Dob] v Žišt 2008, 154).

Marko, 32-letni zapornik iz zaprtega oddelka v zaporu Dob, je na vprašanje, ali je bil priča spolne viktimizacije med sozaporniki, odvrnil:« Vprašali ste me, če sem kdaj videl, da je bil

³² Žaljvih opazk, vpitja in izražanja besa (Žišt 2004, 902).

³³ Del omenjene raziskave, v kateri je sodelovalo 16 obsojenk iz Zavoda za prestajanje kazni zapora Ig, je bil opravljen aprila l. 2003, drugi del raziskave pa februarja l. 2004, v slednjega je bilo vključenih 120 obsojencev zaprtega in (pol)odprtega oddelka Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob (Žišt 2004, 899).

kak obsojenec žrtev spolnega napada? Ne, tega nisem videl in mislim, da se na Dobu ne dogaja. Vem pa, da se odvisniki mamil prodajajo, mislim za spolne odnose, tako da pridejo do mamil. V zaporu pa je nekaj homoseksualcev, ki sprejemajo spolne usluge odvisnikov...« (32-letni Marko, zaprt oddelek Dob v Žišt 2008, 157).

Spolna viktimizacija naj bi se v slovenskih zapornih ustanovah vršila predvsem nad spolnimi prestopniki, saj je znano dejstvo, da tako zunanja družba kot zaprta, kakršna je zapor, tovrstne kriminalce prezira. » ...V zaporu je veliko psihičnega nasilja in groženj po pretepu, če jih kdo »dobi«, prav dobro ve, zakaj je bil tepen, brez vzroka skoraj nihče, razen spolnih nasilnežev in pedrov. Oni so pogosto tepeni le zaradi kaznivega dejanja, ki so ga storili, saj nihče ne mara obsojencev, ki so spolno zlorabljali otroke, zato se pogosto vrši spolno nasilje nad njimi...« (28-letni Rudi [posebej varovan oddelek Dob] v Žišt 2008, 162).

Tudi v slovenskih zaporih smo lahko priča stigmatizaciji in pojavu tabujev. Na to je opozoril Silvo, ki je v intervjuju zaupal naslednje:

...Sam sem nekoč na Dobu delal z obsojencem, ki mi je priznal, da je v zaporu zaradi pedofilije in da je homoseksualec. Takoj sem mu povedal, da me ne zanima, zakaj je v zaporu in naj me pusti pri miru, pa sva se potem dobro razumela. Drugi niso marali delati z njim, iz njega so se norčevali, nekoč pa so me obsojenci nagovarjali, naj ga pripeljem v nek del delavnice, ker so se hoteli poigrati z njim. Saj razumete, hoteli so ga spolno izkoristiti. Na to nisem nikoli pristal. Tako da domnevam, vem pa ne, da so obsojenci, ki so v zaporu zaradi kaznivih dejanj spolnega nasilja, tudi sami žrtve spolnega nasilja v zaporu, preteпов pa zanesljivo... (48-letni Silvo [zaprt oddelek Ljubljana] v Žišt 2008, 178-188).

Viktimizacija, tako spolna kot ostale oblike, se ne odvija zgolj med sozaporniki, svoj delež naj bi k njej prispevali tudi pazniki sami.

...Meni se zdi, da doživljamo spolno nasilje s strani paznikov, ki nas pregledujejo, ko se vrnemo s prostega izhoda. Saj niso vsi pazniki tolikšni, le dva, ki uživata, ko nas otipavata, če smo morda kaj nedovoljenega prinesli v zapor. Potem nas nekaj minut pustita gola in se naslanjata nad mano, nami. Moram reči, da je to zelo neprijetno, pazniki pa s tem nedvomno kršijo svoja pooblastila. Saj se vedno pritožujemo nad

njima, a žal nič ne pomaga. Lahko vam povem, da je zame to edino najhujše nasilje, ki se dogaja v zaporu... (24-letni Aleš [zaprti oddelek Celje] v Žišt 2008, 180).

5.1 Primerjava slovenskih in ameriških zapornih ustanov

V kolikor primerjamo slovenske in ameriške zapore, lahko potegnemo nekaj zanimivih vzporednic, vseeno pa ne smemo zanemariti očitnih razlik med omenjenimi kazenskimi ustanovami. Žištova (Žišt 2004, 906; Žišt 2008, 30) je opredelila značilnosti slovenskih zaporov, ki so ameriškim zaporniškimi ustanovam podobne v naslednjih točkah:

- tudi slovenski zapori so, tako kot ameriški, prenatrpani, kar posledično vodi v višjo stopnjo viktimizacije. Vseeno Slovenijo lahko uvrstimo v skupino držav z najmanj zaprtimi osebami;
- nobena od omenjenih zaporniških kultur ne sprejema in odobrava ovaduhov. V kolikor zaporniki sumijo, da sozapornik tožari ali krade, lahko pride do medosebnih sporov;
- k potencialni viktimizaciji močno pripomoreta videz in status žrtve;
- žrtve si nasilja ne upajo prijaviti, ker se bojijo hujših različic le-tega, to pa posledično vodi v oteženo pridobivanje informacij o nasilju in viktimizaciji;
- obresti za izposojen denar so izjemno visoke.

Kot smo ugotovili, so si ameriški in slovenski zapori podobni v mnogih točkah, ki zadevajo zaporniško viktimizacijo. Vseeno v literaturi zasledimo pomembne razlike, iz katerih lahko črpamo ideje, kako ukrepati zoper globoko ukoreninjen in tabuiran problem zaporniške viktimizacije.

- V ameriških zaporih naj bi do zaporniškega nasilja med drugim prihajalo zaradi rasne pripadnosti, pojava tolp ipd., slovenski pa tovrstne zlorabe beležijo zaradi drugih vzrokov – zaradi trgovanja z mamili, mobilnimi telefoni in drugimi prepovedanimi predmeti (Žišt 2008, 125);
- v slovenskih zaporih spolna hierarhija, ki je sestavni del ameriške zaporne subkulture, ni toliko prisotna. Bolj smotrno je govoriti o sobni hierarhiji, kjer glava sobe odloča o sobnem redu; sozaporniki morajo vodji pospravljati sobo, zanj nakupovati ipd. (Žišt 2004, 906);

- zaporniška kultura se v omenjenih ustanovah razlikuje. Obstoja in pojava spolnih vlog, kakršnega zaznavajo v ameriških zaporih, v Sloveniji ne moremo z gotovostjo potrditi. V naših zaporih je bolj razširjena neformalna lestvica osovraženosti. Žištova (2008, 150-151) poroča, da se na dnu lestvice nahajajo spolni prestopniki (posiljevalci in pedofili); sledijo jim morilci žensk in otrok, kasneje morilci moških; na vrhu pa kraljujejo in slavo žanjejo t.i. zaporniški »frajerji« (Žišt 2008, 151), kamor sodijo goljufi, prodajalci avtomobilov in ponarejevalci listin;
- politika ameriških zaporov veli, da ob storjeni viktimizaciji žrtev zaščitijo tako, da jo premestijo, v slovenskih ustanovah pa je situacija obratna – skoraj praviloma se vedno premesti nasilnega zapornika (Žišt 2004, 906).

Navedenemu problemu je svojo pozornost posvetila Žištova (2004, 906) s tem, ko je ugotavljala, da se v tujini z nasilnimi zaporniki in njihovimi žrtvami ukvarjajo temeljitejše; pozornost namenjajo raziskovanju stopenj in oblik nasilja v zaporih; iščejo načine, s katerimi bi vnaprej predvideli morebitno nasilje; in uporabljajo programe, s katerimi želijo nasilje omejiti oziroma ga, v najboljšem primeru, tudi odpraviti. V slovenskih zapornih ustanovah je stvar nekoliko drugačna – naši zapori ne premorejo nobene posebne oblike pomoči, če izvzamemo odstranitev agresorja oziroma njegove žrtve ter nudenje medicinske in zdravniške pomoči (Žišt 2008, 212).

V kolikor bi želeli stopnjo viktimizacije v slovenskih zapornih ustanovah ustaviti oziroma, ambicioznejše gledano, popolnoma ukiniti, bi morda morali slediti tujim idejam. Žištova (2004, 907) predlaga, da bi morali tuje programe in iz njih pridobljene izkušnje prenesti v slovenske zapore. To bi slovenskim zaporniškim organom omogočilo zgodnejše prepoznavanje in odkrivanje potencialnih agresorjev in njihovih žrtev. Nadaljuje, da bi korak na poti zmanjševanja nasilja v slovenskih zaporih naredili tudi z ločevanjem obsojencev na podlagi kaznivih dejanj in če bi v zaporniške sobe nameščali manjše število zapornikov. V kolikor na omenjeni problem pogledamo nekoliko bolj pragmatično – v primeru previsoke poseljenosti določenega območja (v tem primeru celic oziroma zaporniških sob) lahko hitro pride do trenj, ki vodijo v konflikte, ki utegnejo biti povodi različnih vrst skozi diplomsko delo obravnavane viktimizacije.

6 ZAKLJUČEK

V svoji diplomski nalogi sem poskušala raziskati polje moške zaporniške prisilne prostitucije, kjer sem svoj pogled primarno usmerila na ameriške zaporne institucije ter na grobo povzela tudi spolno viktimizacijo v slovenskih zaporih. Ugotovila sem, da je zaporniška spolna viktimizacija v porastu ter veliko bolj prisotna, kot sem mislila pred začetkom pisanja diplomskega dela. Presenetilo me je spoznanje o okrutnosti, ki je prisotna v samem procesu spolne viktimizacije. Sedaj neprostoovoljno zaporniško prostitucijo razumem kot spopad med sozaporniki. V kolikor logično pogledamo na tovrstno zaporniško bitko, bi moral zmagati fizično močnejši. Sama pa mislim, da bo zmagoslavno lovoriko v zrak vzdignil psihično močnejši zapornik – tisti, ki se ne bo pokoril zaporniški spolni lestvici in tako brez besed pohlevno prevzel vlogo, ki mu jo bodo namenili sozaporniki.

6.1 Verifikacija hipotez

Prvo hipotezo, ki predpostavlja: *Do prisilne prostitucije v zaporih prihaja zaradi spolne deprivacije*, bom zavrnila. Čeravno sem med pisanjem diplomskega dela oklevala, ali hipotezo resnično lahko zavrnem ali ne, glede na to, da se na ta problem da gledati iz različnih zornih kotov, sem se za zavrnitev odločila zaradi tehtnejših, težjih in pogostejših argumentov, ki so pričali o tem, da do prisilne prostitucije v zaporih pogosteje prihaja iz drugih vzrokov. Kot sem že omenila, je organizacija HRW izrazila sum, da do spolne viktimizacije prihaja zaradi pomanjkanja spolnosti. Zavedam se, da zaporniki resnično trpijo za pomanjkanjem zadovoljevanja ene izmed osnovnih fizičnih potreb človeka, vendar si upam trditi, da so razlogi za pojav omenjene viktimizacije globlji. Zaporniki se v zaporu znajdejo na bojnem polju, v novem in povsem nepoznanem okolju, v katerem se morajo dokazati in pokazati, iz kakšnega testa so. Moški se najlažje dokazujejo s posedovanjem fizične moči (z agresijo), ki jo v primerih spolne viktimizacije pretvorijo tudi v psihično. V kolikor zaporniku uspe psihično streti drugega in ga prisiliti v spolno aktivnost, pridobi spoštovanje ostalih sozapornikov. Morda bi lahko dejali, da je spoštovanje edini okras, s katerim se zapornik v zaporu lahko okiti. Po mojem mnenju v zaporih do prisilne prostitucije prihaja zaradi poskusa pridobitve naziva nadrejenosti, dominance in avtoritete, ki agresorju pomaga pokazati

njegovo nadmoč nad ostalimi sozaporniki, prav tako pa se je treba zavedati teže zaporniške hierarhične spolne lestvice.

Svojo drugo hipotezo, ki predvideva: *Prisilna prostitucija v zaporih predstavlja racionalno izbiro zapornika: odločitev za lastno fizično zaščito za ceno spolne zlorabe na eni strani in lastno vitalno ogroženostjo, ki sledi nepristanku na spolno viktimizacijo, na drugi strani, potrjujem.*

Vsak zapornik se ob prihodu v zaporniško družbo sooči z zaporniško spolno hierarhično lestvico. Velika večina novih zapornikov in zapornikov, ki zaporno kazen prestajajo prvič, je ob soočenju z zaporniškim kodeksom in kulturo presenečena in prestrašena. Ob tem se zapornik znajde na križišču dveh poti; ali bo igral Don Kihota v boju proti mlinom na veter in se s tem za svojo intimo in avtonomijo boril sam, ali pa se bo podredil, uklonil in zavetje poiskal v enem izmed sozapornikov, ob tem pa bo prisiljen ugoditi njegovim muham. Hensley (2002, 25-26) je dejal, da sta želja in nagon po preživetju človeka tako močna, da je ta pripravljen potlačiti norme, ki so narekovale njegov tempo življenja v zunanji družbi. Človek si želi preživeti in če je le mogoče, izogniti se vedenju, ki bi mu utegnilo škodovati. V tem primeru se zaporniki zavedajo, da bodo postali žrtve spolne viktimizacije tako ali drugače. V kolikor ne pristanejo na spolni akt, ki ga od njih zahtevajo in izsiljujejo sozaporniki, bodo svojo intimo očrnili in oskrunili s tem, ko bodo postali žrtve posilstva. Racionalno gledano se tako raje odločajo za spolno razmerje z agresorjem, vendar pa je to prisilno spolno razmerje pogosto zamenjano za sporazumno spolnost (Scarce 1997, 39). Tovrstna odločitev ne pomeni, da so potencialne žrtve na odnos privolile brez pritiska in z lahkim srcem.

Žrtve so tako prisiljene, da »postanejo s soglasjem, homoseksualci proti svoji volji« (Žišt 2008, 120). Tovrstna dogovorjena homoseksualnost razkriva vprašanje »koliko zapornikov ne bi postalo homoseksualcev, če ne bi bili prisiljeni, če jim ne bi grozili s posilstvom oziroma če ne bi bili izpostavljeni posilstvom drugih žrtev« (Žišt 2008, 120). Če na opisano situacijo gledamo s strani zunanje družbe, bi lahko na razmerje gledali, kot da je bilo sprejeto sporazumno. Ključni dejavnik pri razločevanju, ali gre za spolno zlorabo ali zgolj spolno aktivnost, je obstoj prostovoljno podanega soglasja oziroma odsotnost prisile. Vendar ta črno-bela opredelitev velja zgolj v zunanji družbi, kajti znotraj zapora sta koncepta prisile in soglasja veliko bolj zapletena. Zapor razumemo kot prisilno okolje, kjer zaporniki uživajo izjemno malo samostojnosti, posledično imajo zelo malo možnosti za svobodno izbiro, zato je tako zelo težko ugotoviti, ali je zapornik res prosto pristal na spolno aktivnost. Tako je v

družbi za rešetkami prisilno in sporazumno spolno aktivnost izjemno težko ločevati (NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons 2001, 64).

7 LITERATURA

Bill of rights. 1689. Dostopno prek: http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights.html (10. avgust 2010).

Castle, Tammy, Christopher Hensley in Richard Tewksbury. 2002. Argot Roles and Prison Sexual Hierarchy. V *Prison Sex: Practice and Policy*, ur. Christopher Hensley, 13-26. United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Constitution of the United States. 1787. Dostopno prek: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution.html> (10. avgust 2010).

Dumond, Robert W. in Doris A. Dumond. 2002. The Treatment of Sexual Assault Victims. V *Prison Sex: Practice and Policy*, ur. Christopher Hensley, 67-87. United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Eigenberg, Helen M. 2002. Prison Staff and Male Rape. V *Prison Sex: Practice and Policy*, ur. Christopher Hensley, 49-65. United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Fleisher, Mark. S. in Jessie L. Krienert. 2009. *The Myth of Prison Rape: Sexual Culture in American Prisons*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Gibbons, John T. in Nicholas de B. Katzenbach. 2006. *Confronting Confinement. A Report of The Commission on Safety and Abuse in America's Prisons*. Dostopno prek: http://www.prisoncommission.org/pdfs/Confronting_Confinement.pdf (2. avgust 2010).

Hensey, Christopher. 2002. Introduction: Life and Sex in Prison. V *Prison Sex: Practice & Policy*, ur. Christopher Hensley, 1-11. United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Hren, Jože, Damijana Kastelec, Alenka Žagar, Bojana Klančar in Borut Bah. 2004. Tvegana vedenja v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (55): 127-140.

Human Rights Watch. 2001. *NO ESCAPE: Male Rape in U.S. Prisons*. Human Rights Watch Report, April 2001. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/hrw/hrwmalerape0401.pdf> (30. julij 2010).

Just Detention International 2009a. *The Basics About Sexual Abuse in U.S. Detention*. Dostopno prek: www.justdetention.org/en/factsheets/TheBasics.pdf (23. julij 2010).

--- 2009b. *The Need for Prison Oversight*. Dostopno prek: <http://google.mini60.com/> (23. julij 2010).

--- 2009c. *The Prison Rape Elimination Act*. Dostopno prek: www.justdetention.org/en/factsheets/Prison_Rape_Elimination_Act.pdf (23. julij 2010).

--- 2009č. *Truths About Sexual Abuse in U.S. Detention Facilities*. Dostopno prek: http://www.justdetention.org/en/factsheets/Truth_vWeb.pdf (26. julij 2010).

--- 2009d. *Prisoner Rape Survivors Need Crime Victim Assistance Services*. Dostopno prek: www.justdetention.org/en/factsheets/Factsheetvoca.pdf (23. julij 2010).

Kanduč, Zoran. 2003. *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba.

Kunselman, Julie, Richard Tewksbury, Rober W. Dumond in Doris A. Dumond. 2002. Nonconsensual Sexual Behaviour. V *Prison Sex: Practice & Policy*, ur. Christopher Hensley, 27-47. United States of America: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Man, Christopher D. in John P. Cronan. 2001. Forecasting Sexual Abuse in Prison: The Prison Subculture of Masculinity as a Backdrop for »Deliberate Indifference«. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 92 (1/2): 127-186.

National Prison Rape Elimination Commission. Dostopno prek: <http://www.cybercemetery.unt.edu/archive/nprec/20090820154829/http://www.nprec.us/> (15. avgust 2010).

NCJRS. 2009. *National Prison Rape Elimination Commission Report*. Dostopno prek: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/226680.pdf> (29. julij 2010).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2002. *Abolishing Slavery and its Contemporary Forms*. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/slaveryen.pdf> (1. avgust 2010).

Parsell, T.J. 2006. *Fish: A Memoir of a Boy in a Man's Prison*. United States in America: Da Capo Press.

Scarce, Michael. 1997. *Male on male rape. The Hidden Toll of Stigma and Shame*. United States of America: Perseus Publishing.

Stop Prisoner Rape. 2006. In *The Shadows: Sexual Violence in U.S. Detention Facilities. A Shadow Report to the U.N. Committee Against Torture*. Dostopno prek: http://www.justdetention.org/pdf/in_the_shadows.pdf (2. avgust 2010).

Supreme Court of the United States. 1994. *Farmer v. Brennan, Warden, et al.* Dostopno prek: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/92-7247.ZS.html> (10. avgust 2010).

United Nations. Economic and Social Council. Commission on Human Rights. 1998. *Contemporary forms of Slavery. Systematic rape, sexual slavery and slavery-like practices during armed conflict*. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/128/81/PDF/G9812881.pdf?OpenElement> (1. avgust 2010).

Žišt, Damijana. 2004a. Žrtve nasilja v slovenskih zaporih. V *Dnevi varstvoslovja*, ur. Branko Lobnikar, 894-908. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.

--- 2008b. *Utrinki iz življenja za rešetkami*. Maribor: Večer.